

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
KŪNO KULTŪROS IR SPORTO EDUKOLOGIJOS KATEDRA

EVELINA VISICKAITĖ
KŪNO KULTŪROS IR SPORTO EDUKOLOGIJA (specializacija – *sporto vadyba*)

**AKADEMINIO JAUNIMO ATSPARUMO APGAULEI SPORTE EDUKACINĖS
SISTEMOS PROJEKTAVIMAS: PROFESINĖS KULTŪROS KONTEKSTAS**

Magistro darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Laimutė Bobrova

Originalus autorinis darbas

Šiauliai, 2015

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
SĄVOKŲ PAAIŠKINIMAI	6
ĮVADAS	7
1. ATSPARUMO APGAULEI SPORTE TEORINĖS TYRIMŲ PRIELAIDOS	11
1.1. Apgaulės reiškinio sporte samprata	11
1.2. Apgaulę sporte provokuojantys veiksniai	13
1.3. Draudžiamų medžiagų sporte vartojimas.....	18
1.4. Kūno kultūros ir sporto pedagogo profesinės kultūros samprata.....	21
1.5. Vertybinių orientacijų vaidmuo, projektuojant atsparumo apgaulei sporte edukacinę sistemą.....	24
1.6. Teorinis atsparumo apgaulei sporte modelio konstruktas.....	27
2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI	30
2.1. Tyrimo metodologija	30
2.2. Tyrimo metodai.....	31
2.3. Tiriamieji.....	31
3. KŪNO KULTŪROS STUDIJŲ PROGRAMOS STUDENTŲ ATSPARUMO APGAULEI SPORTE TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS	34
3.1. Studentų požiūrio į apgaulės reiškinį sporte ypatumai	34
3.2. Studentų apgaulės sporte edukacinės sistemos projektavimo galimybės: hipotetinis modelis.....	46
DISKUSIJA	49
IŠVADOS	51
REKOMENDACIJOS	53
LITERATŪRA	54
PRIEDAI	59

SANTRAUKA

AKADEMINIO JAUNIMO ATSPARUMO APGAULEI SPORTE EDUKACINĖS SISTEMOS PROJEKTAVIMAS: PROFESINĖS KULTŪROS KONTEKSTAS

Teorinės analizuojamos problemos išvalgos leidžia teigti, kad nepakanka mokslinių tyrimų apie sportininkų, administracijos darbuotojų, trenerių, sporto teisėjų nuostatų į apgaulę sporte paplitimą ir jos ypatumus. Šis faktas aktualizuoja šio tyrimo problemą ir skatina gilintis į apgaulės sporte tolimesnę analizę ir atsparumo jai prevencijos galimybes. Svarbiausias projektuojamos edukacinės sistemos uždavinys – sukurti atsparumo apgaulėi sporte aplinką, darančią teigiamą įtaką sportuojančių studentų profesinei kultūrai, vertybinių orientacijų raiškai. Studentų atsparumo apgaulėi sporte sistemos projektavimas, tikėtina, paskatins ieškoti, efektyvių ugdymo/si metodų kūrimo, padedančių universitetui parengti sąžiningą, kilnų ir kompetentingą kūno kultūros ir sporto pedagogą.

Tyrimo objektas – atsparumo apgaulėi sporte edukacinės sistemos projektavimas. *Tyrimo hipotezė*: akademinio jaunimo profesinėje kultūroje nėra griežtai išreikšto neigiamo požiūrio į apgaulės reiškinių sporte, todėl atsparumo apgaulėi sporte edukacinės sistemos projektavimas gali būti vertinamas kaip priemonė, teigiamai įtakojanti sportuojančių studentų profesinę kultūrą, vertybinių orientacijų raišką. *Tyrimo tikslas* – iširti studentų požiūrį į apgaulės paplitimą sporte ir numatyti atsparumo šiam reiškiniui edukacinės sistemos projektavimo galimybes. Kokybinio tyrimo rezultatai analizuoti, pasitelkus turinio (*content*) analizę, siekiant suvokti, apibūdinti ir aprašyti apgaulės sporte fenomeno esmę. Tyrimas grindžiamas šiomis conceptualiomis nuostatomis: *vertybinės pedagogikos teorijos* (Šalkauskis, 1992; Vasiliauskas, 2005); *humanistinės pedagogikos ir psichologijos teorijos* (Rogers, 1969; Maslow, 2006; Lepeškienė, 1996, 1999); *olimpinės kultūros teorija* (Olimpinė chartija, 2006); *socialinio išmokymo teorija* (Čandūra, 1997, 2000; Bitinas, 2004).

Gauti tyrimo rezultatai sudarė galimybę įsigilinti į apgaulės sporte reiškinių, ieškoti efektyvių ugdymo metodų kūrimo ir atsparumo apgaulėi prevencijos galimybių, rengiant kūno kultūros ir sporto pedagogus. Teorinio atsparumo apgaulėi sporte modelio turinio ir kokybinio tyrimo rezultatų pagrindu sudarytas studentų apgaulės sporte edukacinės sistemos projektavimo hipotetinis modelis, kurio pagrindą sudaro olimpinio ugdymo vertybės. Konstruojant atsparumo apgaulėi hipotetinį modelį, remtasi olimpinio ugdymo komponentais, kurių pagrindinis tikslas – skleisti olimpizmo idėjas ir sporto vertybes, skatinti kilniai ir garbingai elgtis ne tik sporte, bet ir gyvenime.

Raktiniai žodžiai: studentai, akademinis jaunimas, atsparumas, apgaulė sporte, edukacinė sistema, projektavimas, profesinė kultūra, vertybės.

SUMMARY

THE FORMATION OF THE EDUCATIONAL SYSTEM “THE FRAUD RESISTANCE OF ACADEMIC YOUTH IN SPORT “: THE CONTEXT OF PROFESSIONAL CULTURE

The theoretical insights into the problem analysed allows us to assert that the scientific research on the attitude of the sportsmen, sportswomen, administration employees, coaches and sports referees towards the cheating problem in sports, on the prevalence of the problem and its ways of expression is insufficient. This fact made the problem of our research very relevant and encouraged to dwell upon the question and to analyse the problem of cheating further and especially to focus on and to study the possibilities of its prevention. The main task of the designed educational system was to create the sports environment resistant to cheating, make a positive impact on the *andūra* attitude of the students going in for sports and encourage their value expression. The creation of the system resistant to the student cheating in sports hopefully will encourage searching for the efficient educational methods which in their turn will help our University to prepare honest, good reputation and competent physical education and sports teachers.

The object of the research was the designed educational system encouraging student resistance to cheating in sports. The hypothesis of the research was: a *andūra* attitude is strictly expressed towards the phenomenon of cheating in sport in academic community's, so the designed educational system encouraging student resistance to cheating in sports was a measure positively affecting the *andūra* attitude and culture of the students going in for sports and their value expression. The aim of the research was to examine the attitude of the students towards the prevalence of the cheating problem in sports and to foresee the possibilities to design an educational system resistant to this phenomenon. The results of the qualitative research were analysed with the help of the content *andūra* in order to understand, characterize and describe the essence of the cheating problem in sports. The research was based on the following concepts: Values Pedagogical Theory (Šalkauskis, 1992; Vasiliauskas, 2005); Humanistic Pedagogy and Theory of Psychology (Rogers, 1969; Maslow, 2006; Lepeškienė, 1996, 1999); Theory of the Olympic Culture (Olympic Charter, 2006); and Social Cognitive Theory (*andūra*, 1997, 2000; Bitinas, 2004).

The results of the research allowed us to analyse the phenomenon of cheating in sports, to look for the efficient educational methods and possibilities to *andūra* cheating when preparing the future physical education and sports teachers. On the basis of the content of the model of theoretical resistance to cheating and the qualitative research results the hypothetical model of the educational system was designed. The basis of this model was the Olympic values. When

constructing the hypothetical model of resistance to cheating we turned to the Olympic education components having the main aim to spread the Olympic ideas and sports values, to encourage honesty and reputation not only in sports but in the life in general.

Keywords: students, academic community, resistance, cheating in sports, educational system, design, □professional culture and values.

SĄVOKŲ PAAIŠKINIMAI

Altruizmas – asmenybės savybė, reiškiamą nesavanaudiškos pagalbos teikimu kitiems asmenims (Bitinas, 2011, p. 43).

Antisocialus – savanoriški veiksmai, kuriais padaroma skriauda kitiems (Higgins-D'Alessandro, 2007).

Dopingas – narkotikų vartojimas, vaistiniai preparatai, laikinai stimuliuojantys arba slopinantys organizmo fizinę ir psichinę veiklą (Sporto terminų žodynas, 2002, p.114).

Stimuliatoriai – (plg. stimulus) vaistai didinantys budrumą, mažinantys nuovargį, galintys ne tik dirbtinai gerinti sportinius rezultatus, bet ir suteikti nepageidaujamų reiškinių (agresyvumą, nerimą, padidinti širdies susitraukimų dažnį ir kraujospūdį) (Sporto terminų žodynas, 2002, p. 579).

Sabotažas – [□andūr. □andūra□]: 1. kenkimas, sąmoningas tam tikrų pareigų neatlikimas arba tyčinis blogas jų atlikimas: 2. slaptas pasipriešinimas norint sutrukdyti ką nors įgyvendinti (p. 635).

Prosocialus – savanoriška pagalba, naudos suteikimas kitiems (Higgins-D'Alessandro, 2007).

Provokacija [lot. *provocatio* – iššaukimas]: pastangos dirbtinai sukelti kokius nors veiksmus, kieno nors reakciją, gal net pačiam pražūtingą; asmenų, organizacijų kurstymas kam nors kenkti (□andūra□inių žodžių žodynas, 2008, p. 611).

Manipuliacija – [lot. *manipulus* – sauja]: įvairaus greičio ir krypties suteikimas žaidimo įrankiu, panaudojant rankų jėgą ir miklumą (Sporto terminų žodynas, 2002, p. 342).

IVADAS

Aktualumas. Šiuolaikinė visuomenė yra ta sociokultūrinė realybė, kurioje vyksta sudėtingi žmogaus socialinio tapimo procesai. Žmogus, kaip teigia P. Berhman (1995), yra svarbiausias bazinis visuomenės socialinės struktūros elementas – be jo nėra ir negali būti socialinių veiksmų, socialinių ryšių ar santykių, vertybių raiškos.

Apgaulė sporte neatskiriama susijusi su moralinių vertybių problema. Apgaulės atvejai pasireiškia kaip neigiamas garbės siekimo bruožas. Pastebėta, jog apgaulė sportinėje veikloje pasireiškia įvairiomis formomis – manipuliacija, korupcija, dopingo vartojimu ir t.t. (Miškinis, 2002). Nesąžiningas pergalės siekimas bet kokia kaina yra viena iš pagrindinių problemų, keliančių grėsmę sportinėms vertybėms. Svarbu nepamiršti, kad sportas atspindi mūsų visuomenę ir sporto vertybių raišką joje, taigi poreikis išlaisvinti savo fizines ir dvasines jėgas, kad galėtume iškovoti pergalę, o su ja garbę ir pripažinimą, yra sąlygojamas pagrindinių olimpinų principų (Stonkus, 2002). Išugdyti sportininko asmenybę galima tik suvokiant olimpinės kultūros, olimpinų vertybių esmę ir paskirtį. Tai reiškia, kad apgaulės sporte reiškinys turi būti susietas su olimpizmo vertybėmis visais mokymosi ir gyvenimo tarpsniais.

Sportą galima vertinti kaip paradoksą, jis reikalauja veiksmų lemiančių pralaimėjimą, kurie skelbia lygias galimybes (Šukys, 2000). Vadinasi, galima išvelgti moralinių vertybių, bet neigiamas požiūris į sportą susidaro todėl, kad pirmenybė teikiama ne vertybėms, bet pergalės troškimui (Miškinis, 2002). Reikia pažymėti tai, kad šių dienų sportininkai linkę prie kolektyvinių ar materialių vertybių. Vieniems aukščiausia vertybė – pinigai, kitiems – moralinis nepriekaištingumas, tretiems – karjera (Čiužas, Ratkevičienė, ir kt., 2005). Taigi, galime teigti, kad amoralumas neaplenkė sporto – pergalės siekimo metodai tampa vis naujesni ir greičiau plintantys. Sportinė veikla elgesio ir normos principais yra labai įvairi. Sportininkai gali laikytis taisyklių, sąžiningai ir kilniai kovoti, tačiau yra ir neteisėtų būdų pelnyti pergalę: vartoti draudžiamus preparatus, įvairiais būdais pažeidinėti varžybų taisykles, apgalvotai daryti pražangas, vesti iš kantrybės varžovą ir t.t. (Miškinis, 2002). Priežastis, kuri provokuoja apgaulę sporte, tai pergalės ir garbės siekimas. Šiandien sunku įsivaizduoti sportininkus, garbingai kovojančius ir nesiekiančius pripažinimo sporte. Nederėtų pamiršti kad olimpizmas – gyvenimo filosofija, aukštinanti ir į darnią visumą jungianti kūno, valios ir proto savybes (LTOK, 2004). Jungdamas sportą su kultūra ir švietimu, olimpizmas siekia kurti gyvenseną, pagrįstą džiaugsmu dėl įdėtų pastangų, tiki gero pavyzdžio galia ir visuotinių etikos principų gerbimu. Verta pažymėti, kad kilnus ir garbingas elgesys šiandieninėje visuomenėje mažai toleruojamas. Asmuo, siekiantis sau naudingų rezultatų ir pripažinimo bei pagarbos, dažnai imasi nesąžiningų būdų, pažeidžiant kilnius ir sąžiningus reikalavimus.

S. Šukio (2005) teigimu apgaulę bandoma pateisinti kaip papildomą elementą, siekiant, kad sportinė veikla būtų įdomesnė. Rungtyniaujant siekiama patikrinti savo gebėjimus, apgaulė taip pat gali būti vienas iš gebėjimų. P. Karoblio (2003) teigimu iškyla piktnaudžiavimo dopingu, komercinio išnaudojimo, moralinio nuosmukio ir kitos problemos. Taisyklių keitimas, sporto inventoriaus tobulėjimas gana dažnai susiję su sveikatos rizika, o kartais orientuoja sportininką į materialines vertybes, kurios iškeliamos aukščiau už dvasines. Anot D. Rosenbergo (1995) apgaulė pasireiškia tiek pačioje sportinėje kovoje, tiek prieš ją, tiek jai pasibaigus. Todėl svarbiu faktoriumi tampa sportininko švietimo ir ugdymo problema sporto srityje, kurią spręsti privalu specialistams, puoselėjantiems vertingiausią ir esminę vertybę – sportą, garbingą kovą, olimpizmo idėjas. Tai reikalauja kūno kultūros ir sporto pedagogų rengimo ir ugdymo pokyčių. Būtent dėl to ypatingą dėmesį reikėtų skirti *Kūno kultūros* studijų programos studentų atsparumo apgaulėi sporte edukacinių sistemų projektavimui.

Literatūros šaltinių analizė leidžia teigti, kad, norint išsaugoti vertingiausią ir esminę vertybę – sportą, nedera pamiršti, kad sporto dvasia, garbinga kova yra olimpizmo pagrindas. Sporto dvasia – tai žmogaus vidinių galių, kūno ir proto išaukštinimas, ir visa tai apibūdinama šiomis vertybėmis: etika, sąžininga kova ir dorumas (sąžiningumas), sveikata, sportinis meistriškumas, charakteris ir išsilavinimas, malonumas ir džiaugsmas, komandinė veikla, pasiaukojimas ir atsidavimas, taisyklių ir įstatymų gerbimas, pagarba sau ir kitiems dalyviams, draša, bendrumas ir solidarumas. Taigi apgaulė iš esmės prieštarauja sportinei dvasiai (Pasaulinis antidopingo kodeksas, 2009).

Problema. Teorinės analizuojamos problemos įžvalgos leidžia teigti, kad nepakanka mokslinių tyrimų apie sportininkų, administracijos darbuotojų, trenerių, sporto teisėjų nuostatų į apgaulę sporte paplitimą ir jos ypatumus. Šis faktas aktualizuoja šio tyrimo problemą ir skatina gilintis į apgaulės sporte tolimesnę analizę ir atsparumo jai prevencijos galimybes. Projektuojant būsimųjų kūno kultūros ir sporto pedagogų atsparumo apgaulėi edukacines sistemas, svarbiausia išsiaiškinti, *koks studentų požiūris į apgaulę sporte ir kas skatina patirti pergalės troškimą neleistinomis priemonėmis?* Svarbiausias projektuojamos edukacinės sistemos uždavinys – sukurti atsparumo apgaulėi sporte aplinką, darančią teigiamą įtaką sportuojančių studentų profesinei kultūrai, vertybinių orientacijų raiškai. Todėl toks studentų atsparumo apgaulėi sporte sistemos projektavimas, tikėtina, paskatins ieškoti, efektyvių ugdymo/si metodų kūrimo, padedančių universitetui parengti sąžiningą, kilnų ir kompetentingą kūno kultūros ir sporto pedagogą.

Tyrimo objektas – atsparumo apgaulėi sporte edukacinės sistemos projektavimas.

Tyrimo hipotezė: akademinio jaunimo profesinėje kultūroje nėra griežtai išreikšto neigiamo požiūrio į apgaulės reiškinį sporte, todėl atsparumo apgaulėi sporte edukacinės

sistemos projektavimas gali būti vertinamas kaip priemonė, teigiamai įtakojanti sportuojančių studentų profesinę kultūrą, vertybinių orientacijų raišką.

Tyrimo tikslas – ištirti studentų požiūrį į apgaulės paplitimą sporte ir numatyti atsparumo šiam reiškiniui edukacinės sistemos projektavimo galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti ir apibendrinti mokslinę literatūrą, siekiant apibrėžti apgaulės sporte sampratą bei jos raiškos formas.
2. Atskleisti veiksnius, lemiančius apgaulę sporte.
3. Ištirti studentų požiūrį į apgaulės paplitimo sporte reiškinį.
4. Teorinių įžvalgų ir tyrimo rezultatų pagrindu sukonstruoti hipotetinį atsparumo apgaulėi sporte edukacinės sistemos modelį.

Tyrimo metodologija.

Tyrimas grindžiamas šiomis konceptualiomis nuostatomis:

1. *Vertybinės pedagogikos teorijos* (Šalkauskis, 1992; Vasiliauskas, 2005), teigiančios, kad ugdymo objektas yra žmogus: ne tik jo kūnas, jausmai, protas ir valia, bet ir sąžinė. Remiantis šia teorija, savo tyrime taikėme vertybių prasmės gilinimo strategiją, integruojant ją į atsparumo apgaulėi sporte edukacinės sistemos projektavimą.

2. *Humanistinės pedagogikos ir psichologijos teorijos* (Rogers, 1969; Maslow, 2006; Lepeškieienė, 1996, 1999), kuriose pabrėžiamos žmogaus vientisumo, visybiškumo idėjos. Šių teorijų nuostatomis grindžiamos darbo teorinės įžvalgos ir atsparumo apgaulėi sporte edukacinės sistemos konstruktas.

3. *Olimpinės kultūros teorija* (Olimpinė chartija, 2006, p. 9) apima olimpinės kultūros poveikį socialiniams santykiams, visuomenės struktūrai, įvairių socialinių grupių požiūriui į olimpinės kultūros vertybes, pedagoginę veiklą plėtojant olimpinę kultūrą.

4. *Socialinio išmokymo teorija* (Bandura, 1997, 2000; Bitinas, 2004). Esminis šios teorijos teiginys – individas socialinio elgesio išmoka stebėdamas, modeliuodamas kitų asmenų veiksmus, elgesį.

Tyrimo metodai:

1. *Teoriniai*: literatūros šaltinių analizė ir apibendrinimas. Šiuo tyrimo metodu buvo analizuojami literatūros šaltiniai ir aptariami tyrimo rezultatai.

2. *Empiriniai*: kokybinis tyrimas - turinio (*content*) analizė. Rezultatai analizuoti, pasitelkus laisvo rašinio turinio analizę, kuria siekta suvokti, apibūdinti ir aprašyti apgaulės sporte fenomeno esmę.

3. *Statistinė tyrimo duomenų analizė*: tyrimo rezultatai apdoroti Microsoft Office Excel 2010 programa. Rezultatai pateikti paveiksluose ir lentelėse, naudojant Microsoft Word - 2010.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrime dalyvavo 40 Šiaulių universiteto *Kūno kultūros* nuolatinių studijų programos I – IV kursų studentai.

Tyrimo etapai:

Pirmame etape (2013.11 – 2015.05) siekta įsigilinti į apgaulės reikšmę sporte, išsiaiškinti pagrindines apgaulės sporte priežastis. Studijuota pedagoginė ir psichologinė literatūra, suformuluota tyrimo hipotezė, apibrėžti tyrimo uždaviniai, sukurta tyrimo metodika.

Antrame etape (2014.11 – 2015.04) tirtas studentų požiūris į apgaulės paplitimą sporte, ir numatytos atsparumo šiam reiškiniui edukacinės sistemos projektavimo galimybės.

Trečiame etape (2015.01 – 2015.05), mokslinės literatūros šaltinių analizės ir atlikto kokybinio tyrimo rezultatų pagrindu suformuluotos išvados ir rekomendacijos, parengta baigiamojo darbo ataskaita.

Darbo naujumas/reikšmingumas. Tyrimas reikšmingas tuo, kad gauti rezultatai verčia gilintis į apgaulės sporte tolimesnę analizę ir suvokti, kad universitetinėje erdvėje apgaulės sporte prevencija gali reikštis kaip daugiafunkcinis reiškinys ir daryti teigiamą įtaką studentų vertybinėms orientacijoms, jų profesinei kultūrai. Sukonstruotas hipotetinis atsparumo apgaulei sporte edukacinės sistemos modelis, tikėtina, skatins tobulinti studijų programų, rengiančių kūno kultūros ir sporto specialistus, turinį, įkomponuojant dalykus, susijusius su garbingo ir kilnaus elgesio ugdymu, nepakantumu apgaulės reiškiniui sporte, aukštos profesinės kultūros siekiais.

Darbo struktūra. Darbą sudaro - įvadas, trys dalys, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros šaltinių sąrašas, priedai (1). Darbe pateikiamos 7 lentelės ir 12 paveikslų. Darbo apimtis – 57 puslapiai (be priedų). Analizuoti 86 literatūros šaltiniai.

1. ATSPARUMO APGAULEI SPORTE TEORINĖS TYRIMŲ PRIELAIDOS

1.1. Apgaulės reiškinių sporte samprata

Sportas yra reikšminga kultūros dalis. Sportą kaip kultūros dalį galima suprasti labai įvairiai. Vertindami sporto siūlomas vertybes ir įtaką kultūrai, matome dviprasmišką sporto charakterį: jis gali mus išmokyti gerų manierų (socialinės tvarkos palaikymo – pagarbos taisyklėms, garbingo žaidimo principų, vartoti siūlomas prekes) ir, priešingai, gali tapti priemone pasipriešinti ir laužyti socialinę tvarką (kurti subkultūras, nepasiduoti primetamoms taisyklėms, protestuoti prieš priešininkus (Šukys, 2002). I. Gerulskienė (2008) teigia, kad sporto pasauliui būdingos tos pačios tendencijos kaip ir kasdieninio gyvenimo situacijose. Jų savitumas pasireiškia tuomet, kai pergalės siekis viršija visus kitus principus, tarp jų ir garbingą pergalės siekimą.

M. Melzeris, A. Elbe ir R. Brandas (2010) pažymi, kad kiekviena sportinė kova yra susijusi su priklausomybe nuo pergalių. Priklausomybė, anot minėtų autorių, – tai liguistas sportininkų prisirišimas prie rezultato. Jiems svarbiausia - pasiekta pergalė. Tokie sportininkai daro viską, kad turėtų statusą savo aplinkoje. Dažnai ir priemonės rezultatui pasiekti yra negarbingos: dopingas, manipuliavimas, vaidyba. Sportininkui gyvenimo prasme tampa pergalė ir finansinės galimybės, nes, jų nuomone, sportas pagerina materialinę padėtį, jei pergalė yra pasiekta. Daugeliui didelio meistriškumo sportininkų sportas – vienintelis pragyvenimo šaltinis.

Šiandien sunku būtų įsivaizduoti sportininkus, garbingai kovojančius ir nesiekiančius pripažinimo sporte. Nederėtų pamiršti olimpinėje chartijoje (1998) išskiriamo olimpinio judėjimo tikslo, kuris skatina prisidėti prie taikesnio ir geresnio pasaulio kūrimo, sportu ugdant jaunimą olimpizmo dvasia, vystant tarpusavio supratimą, solidarumą bei kilnų elgesį.

Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne (Zubaitienė, 2012) apgaulė apibūdinama kaip veiksmai, elgesys ar žodžiai, kuriais sąmoningai norima apgauti, suklaidinti. Pasak D. Prank (2012), klasikinis apgaulės apibrėžimas – tai sąmoningas pranešimas melagingų, tikrovės neatitinkančių žinių apie tam tikras aplinkybes ir faktus, arba jų nuslėpimas. Kaip teigia S. Šukys (2002), svarbiausia apibūdinti apgaulės supratimą, o ne jos reikšmę. Autorius pabrėžia, kad apgaulės samprata glaudžiai siejasi su taisyklių laužymu ir siekimu negarbingai gauti naudos. Anot Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, apgaulė gali būti: aktyvioji ir pasyvioji. Aktyvioji apgaulė – tai sąmoningas kito asmens suklaidinimas, pateikiant jam tikrovės neatitinkančią informaciją. Pasyvioji apgaulė - kai kaltininkas, naudodamasis nukentėjusiuoju, nutyli objektyviai egzistuojančius faktus ir klaidina nukentėjusįjį, nors apie šiuos faktus kaltininkas privalo pranešti.

Vis dažniau nesąžiningos kovos atvejai pasireiškia ir sportinėje veikloje. Dažnas sportininkas nesusimąsto, kad apgaudinėdamas, jis kenkia ne kitiems, o pats sau (Šukys, 2002). M. Freezell (1988) išskiria dvi taisykles: tinkamumo ir atrankos, kurios nusako sportininko tinkamumą dalyvauti sportinėje kovoje. Anot autoriaus, jos yra pagalbinės ir apibrėžia sportininkų veiksmus, kitus priešvaržybinius reikalavimus. M. Freezell (1988) nuomone, negarbingas elgesys kyla dėl nustatytų taisyklių, kurios varžo veiksmus ir rezultatų baigtį. D. Rosenbergas (1995) mano, kad, pažeidžiant taisykles, gali būti pasiektas pranašumas kovoje. Jis išskiria dvi apgaulės sporte kategorijas: kovos ir ne kovos metu vykstanti apgaulė. Apgaulė kovos metu susijusi su netikėtais, neatrastais varžybiniiais veiksmais. Tokiais veiksmais siekiama įgyti pranašumą, sukurti palankias sąlygas ir sulaukti naudos, dažniausiai pergalės, pavyzdžiui, kai pastebimai varžovui čiumpama už sportinių marškinėlių, ar vaizduojamas pažeidimas. Tačiau taip apgaudinėja ne tik sportininkai, bet ir teisėjai, nuo kurių taip pat priklauso varžybų baigties rezultatas. Ne kovos metu pažeidžiamos taisyklės gali (arba negali) būti veiksnys, susijęs su kovos baigtimi. Kai kuriose sporto šakose nėra galimybės apgaudinėti. Pavyzdžiui, sunkumų kilnojimo varžybose apgaulės atvejai nėra įmanomi. Tačiau beveik visose sporto šakose pasitaiko sporto bendruomenės narių apgaulės atvejų: taisyklių pažeidimai, aikštelės ribų pakeitimai. Susitarimai tarp sportininkų ir teisėjų dažniausiai vyksta prieš prasidedant sportinei kovai. Tokia apgaule siekiama įgyti pranašumą (Šukys, 2002). G. Lueschenas (1976) teigia, kad tiek teisėjai, tiek sportininkai turi savo susitarimą leistiniems ir neleistiniems veiksams, nepažeidžiantiems pagrindinių taisyklių. M. Feezell (1988) nuomone, ir maži pažeidimai yra kovos dalis.

Vis dėlto apgaulė nėra tik taisyklių pažeidimai, ji yra susijusi ir su apgalvotais, apgaulingais veiksmais, laukiant geresnės sportinės kovos baigties (Šukys, 2002). D. Rosenbergas (1995) teigia, kad ne kovos metu pasireiškiančios apgaulės formos peržengia instituciškai priimtas veiklos formas. Kaip pavyzdys - draudžiamų preparatų vartojimas.

Pasak M. Feezell (1988), taisyklių pažeidimai, nesusiję su kovos baigtimi ar galimybėmis, nusako, kas kovoje gali dalyvauti, o ne tai, kaip turi vykti kova. Todėl ne visada apgaulė yra susijusi su taisyklių pažeidimas. Anot S. Šukio (2002), taisyklių pažeidimo nepakanka apgaulei, dažnai šis elgesys yra slapto susitarimo dalis, kurį sporto bendruomenė pripažįsta. L. Hsu (1997) išskiria dvi priežastis, kurių negalima sieti su taisyklių pažeidimu:

1. Taisyklių pažeidimas apsaugant kito žmogaus gyvybę nuo pavojaus.
2. Apgaulei priskiriami veiksmai, kuriais ketinama nusižengti taisyklėms, tačiau pagrindinis sportinės kovos tikslas – kovoje patikrinti sportininku gebėjimus.

S. Šukys (2003) daro prielaidą, kad kiekvienas autorius, analizuojantis apgaulę, ją apibūdina kaip sąmoningą veiksma ar elgesį, tačiau apgaviku negalima laikyti to asmens, kuris

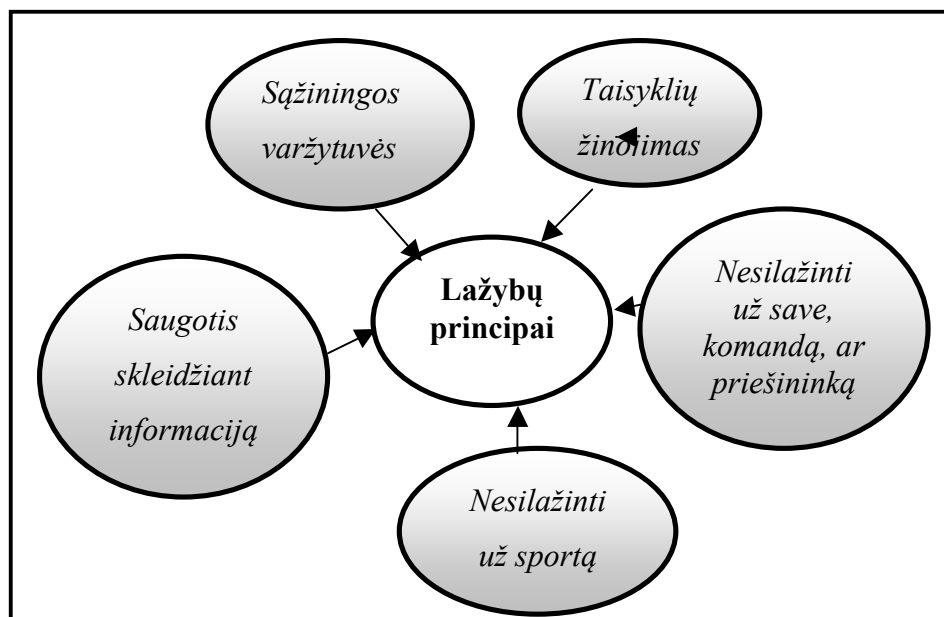
dėl nežinojimo pažeidžia taisykles. Apgaviku laikomas tas, kuris sąmoningai ir apgalvotai siekia sau naudą. K. Miškinio (2002) nuomone, sportininko moralinę brandą ir požiūrį parodo kilnumas, kai, pavyzdžiui, sportininkai paaukoja pergalę, norėdami padėti varžovui.

Suprasti apgaulę yra pakankamai sunku, todėl pasak S. Šukio (2003) reikia skirti dėmesį ir į jos laipsnį, dažnumą, tipą. Apgavikas stengiasi nepažeisti institucijų nustatytų reikalavimų siekiant pergalės ir išnaudoti varžovus savo tikslams, parodyti, kad nieko neatsitiko. Tam tikrus veiksmus laikyti nepastebėtais jam padeda ir sporto bendruomenė, kuri mažų nusižengimų netraktuoja kaip apgaulės. Sportinė veikla yra ganėtinai sudėtingas reiškinys. Kartais sportininkų atlikti veiksmai gali būti negarbingi netgi nepažeidžiant kovos taisyklių. Būna situacijų, kurioms nėra jokių taisyklių. Pačios taisyklės gali būti keičiamos, sportinėje kovoje atsiranda ir žaidybinių pažeidimų, kurie nepriskiriami prie nesąžiningų veiksmų, kartais jie tiesiog neteikia jokios naudos sportininkui.

Apibendrinant galima teigti, kad sportinė veikla tai sudėtingas reiškinys, kuris skatina siekti pasitenkinimo sportine kova ir skatina kilniai ir garbingai kovoti. Tačiau verta pažymėti, kad šiais laikais yra sunku kovoti garbingai. Sportiniai rezultatai siekia aukščiau galimybių ribų, o tam kad pasiekti greitų ir gerų rezultatų pasitelkiamos nesąžiningos priemonės: dopingas, manipuliavimas, susitarimai. Sportininkai siekia materialinės naudos ir pamiršta olimpinius sporto principus.

1.2. Apgaulę sporte provokuojantys veiksniai

Pasak I. Preston, S. Szymanski (2003), susitarimai dėl varžybų baigties turi ilgą istoriją, sutartų varžybų problema yra tokia pati sena, kaip ir pats sportas. Ši problema buvo opi jau Senovės Graikijos olimpinėse žaidynėse. Šiais laikais sutartų varžybų mastas prilygsta sprogimui, ir yra tiesiogiai susijęs su globalizacija lažybų rinkoje. Visose sporto rūšyse kalbama apie pergalę, lošimus ar lažybas. Lažybų elgesio kodeksas sportininkams išskiria šiuos pagrindinius lažybų principus (žr. 1 pav.):

1 pav. Lažybų struktūra (Preston, Szymanski, 2003)

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad tokie lažybų principai kelia didelius nuostolius valstybei. Sportinė veikla elgesio ir normos principais yra labai įvairi. Sportininkai gali laikytis taisyklių, sąžiningai ir kilniai kovoti, tačiau yra ir neteisėtų būdų pelnyti pergalę: vartoti draudžiamus preparatus, įvairiais būdais pažeidinėti varžybų taisykles, apgalvotai daryti pražangas, vesti iš kantrybės varžovą ir t.t. (Miškinis, 2002). Pagrindinė priežastis, kuri provokuoja apgaulę sporte, tai pergalės išaukštinimas.

Analizuojant D. Genio (2011) šiuo klausimu išreikštas mintis, galima pastebėti, kad sporto kultūros bruožai - varžymasis- greičiausiai neišnyks, tada išliks ir kiti neatsiejami sporto atributai – pergalė ir pralaimėjimas. Tačiau akivaizdu, kad globaliame amžiuje keičiasi jų reikšmės. Kaip teigiama *Sporto terminų žodyne* (Stonkus, 2002), pergalė - prieš nugalėjimas, sporto varžybų laimėjimas. Kad ir kokia svarbi būtų pergalės reikšmė, svarbu paminėti, jog laimėjimai sporte yra viena reikšmingiausių sudedamųjų dalių. Sportuojant siekiama ne tik pergalės, bet ir kitų reikšmingų dalykų, kaip antai, - ugdyti ir demonstruoti meistriskumą, kurti garbingą kovą. Galiausiai ne tik pergalė, bet ir sportinė kova simbolizuoja sporto patrauklumą (Genys, 2011). Tačiau šiais laikais pergalės sureikšminimas nėra atsitiktinis.

K. Miškinio (2002) nuomone, neigiamą įtaką sportinei veiklai daro laimėjimo bet kokiomis priemonėmis ir bet kokia kaina išaukštinimas. Galima pažymėti, kad visuomenė skatina nugalėtojus ir neigiamai vertina pralaimėtojus. Toks išaukštinimas daro neigiamą įtaką sportuojančiam jaunimui ir tampa prioritetu. Tačiau susidaro įspūdis, kad anksčiau pralaimėjimas galėjo būti naujų pergalių motyvacijos siekimas, o šiandien tokia taktika girdima vis rečiau. Tai priimama kaip pasiteisinimas. Tikslingas, manytume, pamąstymas, išreiškiantis

abejones, kad pralaimėjimais šiame pasaulyje išugdomas charakteris, veikiau – galima įsigyti nepilnavertiškumo kompleksą (Genys, 2011). Kaip teigia D. Genys (2011), daugelis sportininkų ir jų trenerių samprotauja: kodėl reikia sąžiningai elgtis, jei galima panaudoti turimą apsukrumą ir įžūlumą, nepaisyti egzistuojančių normų ir principų, naudoti steroidus, balansuoti ant nesąžiningo, negarbingo elgesio ribos, o prirėkus, vardan pergalės, tą ribą netgi peržengti.

K. Miškinio (2002) teigimu, visuomenėje tokį nepriimtą elgesį sporte iššaukia priešiškas varžovui, agresyvumas, savanaudiškumas, bendravimo entropija, kilnumo ignoravimas taip pat apgaulės toleravimas. Profesionalizacija ir komercializacija taip pat keičia vertybių skalę. Žymus JAV sociologas R. K. Merton (1973), analizavęs, kaip socialinės sistemos verčia tam tikrus asmenis visuomenėje elgtis, išskyrė du svarbiausius socialinės ir kultūrinės struktūros elementus: pirma, egzistuoja kultūros apibrėžti tikslai, interesai, kurie pripažįstami kaip teisėti. Tikslai yra integruoti ir apytikriai surikiuoti vertybių skalėje. Šie pagrindiniai tikslai sudaro siekių sferą - tai dalykai, kurių verta siekti. Tarkim, pergalė, garbė, pinigai. Antra, egzistuojantys kultūrinės struktūros elementai apibrėžia, reguliuoja ir kontroliuoja priimtus šių tikslų siekimo būdus. Egzistuoja ne tik tikslai, bet ir papročiai ar institucijos, reguliuojančios procedūras, kurios yra leidžiamos siekiant tikslų. Daugelis jų: prievarta, apgaulė, jėga, nors ir pageidaujamos, tačiau neįeina į leistino elgesio sritį. Kitaip tariant, siekdami minėtų tikslų, mes esame priversti elgtis pagal nustatytas taisykles.

K. Miškinis (2002) išskiria šiuos neigiamus sportinės veiklos bruožus (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. **Negatyvūs sportinės veiklos bruožai ir jų paaiškinimai** (Miškinis, 2002)

Negatyvūs sportinės veiklos bruožai	Negatyvių sportinei veiklai būdingų bruožų paaiškinimai
<i>Egocentrinis požiūris į dorovę</i>	Sportininkas laikosi taisyklių tik todėl, kad nebūtu nubaustas.
<i>Individualistinė dorovės samprata</i>	Sportininko taisyklių pažeidimai savo naudai ir manymas, kad kiti sportininkai pasielgs taip pat.
<i>Neteisinga dorovės samprata</i>	Ši samprata paremta asmeniniu bendradarbiavimu ir tarpusavio susitarimais. Komandinių žaidimų dalyviai priima taisykles kaip susitarimą, o taisyklių pažeidimą jie pateisina, nes tai padėjo komandai pelnyti pergalę.
<i>Per mažas dėmesys sportininko moralumo ugdymui</i>	Gero sportininko išaukštinimas, mėginimas „ištraukti“ iš keblių situacijų, siekimas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės.
<i>Nepakankamas trenerių, sportininkų ir jų tėvų bendradarbiavimas</i>	Bendravimas paveikia ne tik auklėtinius, bet ir tėvus, padedančius spręsti įvairius uždavinius, skiepija jų

	teigiama požiūrį į sportą. Tačiau jei nėra ryšio su tėvais, tada veikia pedagogikos dėsnis – jeigu nėra sąveikos su tėvais, nėra ir visaverčio ugdymo.
<i>Dalis trenerių yra siauro akiračio, savo interesus riboja tik sporto pasauliu</i>	Jei trenerio meistriškumo lygis yra vos vidutinis, tai toks treneris auklėtiniams negali duoti to, ko pats neturi.
<i>Skirtingas etinių normų aiškinimas</i>	Sportininkai supranta, kad požiūris į varžybų taisykles, į garbingą kovą turi būti vienodas, tačiau šios sampratos nesilaikoma. Teigiama, kad taisyklių laužymas yra priimtinas, jei tai padeda komandai laimėti. Taisyklės laužomos dar dėl to, jog sporte tokie veiksmai dažniausiai bus pateisinami. Prieštaraujančio garbingai kovai pripažinimas, suprantamas kaip normalus.

Norint pasiekti tikslą, reikia kruopščiai treniruotis ir sąžiningai rungtyniauti, sportinė kova vyksta vadovaujantis taisyklėmis, bet jeigu pergalės siekiama apgaudinėjant, tai galima laimėti, tačiau ši veikla, nėra ta pati veiklai, kurioje dalyvauja varžovas. Taigi, pergalė pasiekta apgaudinėjant, nėra garbinga (Šukys, 2005). Pasak I. Preston ir S. Szymanski (2003) pagrindinės apgaulės formos sportinėje veikloje, kurias jie sieja su nesąžiningumu ir sukčiavimu yra: sabotžas, lažybos ir papirkinėjimai, dopingo vartojimas.

Pagal *Tarptautinių žodžių žodyne* (2008) sabotžą galima apibūdinti, kaip sąmoningą tam tikrų pareigų neatlikimą arba tyčinį, blogą jų atlikimą, taip pat slaptą pasipriešinimą, norint sutrukdyti ką nors įgyvendinti. I. Preston ir S. Szymanski (2003) pažymi, kad sabotžas - melagingos informacijos skleidimas apie varžovus. Siekimas sudaryti kliūtis jiems dalyvauti varžybose, išprovokuoti prieš varžovus ir skatinti juos atlikti neleistinus veiksmus, siekimas įtikinti teisėjus priimti šališkus sprendimus. Pati populiariausia sabotžo forma, tai provokacijos prieš varžovus ir bandymai paveikti teisėjus. Rungtynių metu sportininkai neretai mėgina „išmušti iš vėžių“ savo konkurentus, rodydami nepagarbius gestus (Preston ir Szymanski, 2003).

Egzistuoja ir kitas kelias, leidžiantis pasiekti minėtų tikslų. Anot Europos komisijos (pagal Zaksaitę, 2010) susitarimai dėl varžybų baigties laikomi viena didžiausių šiuolaikinio sporto grėsmių. Minėtais susitarimais menkinamos tokios sporto vertybės, kaip sportininkų moralė, sąžiningas žaidimas ir pagarba kitiems. Manipuliavimas sportiniais rezultatais, susitarimai dėl varžybų baigties apima neteisėtos įtakos darymą varžybų rezultatams siekiant įgyti nepagrįstos naudos sau ar kitiems asmenims. Ilgalaikiais slaptais ryšiais pagrįstos manipuliacijos, nuo kurių nukenčia esminės sporto vertybės (pagarba, nenuspėjamumas, lygiateisiškumas, tolerancija ir sąžiningumas), sportininkai, žiūrovai, varžybų rėmėjai, organizatoriai ir visa visuomenė. Susitarimai dėl varžybų baigties dažnai yra susiję su

organizuotu nusikalstamumu ir nelegalia lošimų rinka (Zaksaitė, 2010). Europos komisija vertina susitarimus dėl varžybų baigties iš trijų skirtingų perspektyvų, atitinkančių pagrindinius šios problemos bruožus (žr. 2 lentelę):

2 lentelė. **Varžybų baigties pagrindiniai probleminiai bruožai** (Zaksaitė, 2010)

Aspektai	Problemos bruožai
Sporto aspektas	Skatinantis sporto varžybų sąžiningumą ir apsaugantis sportininkų moralę. Komisija siekia užkirsti kelią susitarimams dėl varžybų baigties, šviečiant ir informuojant suinteresuotąsias šalis, visų pirma, sportininkus, arbitrus, varžybų teisėjus ir sporto administratorius. Planuojama skirti finansinę paramą, kuria siekiama stiprinti prevenciją ir, kovojant su susitarimais dėl varžybų baigties, dalytis gerąja patirtimi.
Lošimų ir lažybų veiklos aspektas	Susitarimai dėl varžybų baigties nebūtinai yra susiję su sporto lažybomis. Vis dėlto neregamentuojamos sporto lažybos ir susitarimai dėl varžybų baigties tuo pačiu kelia grėsmę sporto renginiams, visų pirma dėl asmenų arba nusikaltėlių tinklų, kurie naudojami sporto lažybomis pelno ir pinigų plovimo tikslais.
Korupcijos aspektas	Susitarimai dėl varžybų baigties – viena iš korupcijos formų, todėl už tai turėtų būti baudžiama pagal nacionalinės baudžiamosios teisės aktus. Komisija įgyvendina 2011 m. priimtą kovos su korupcija priemonių paketą, kuriuo siekia gerinti kovos su korupcija veiksmų stebėseną ir vertinimą.

D. Hill (2013), pažymi, kad dėl neteisėtų susitarimų sporte kasmet prarandama nuo 90 milijardų iki trilijono eurų. D. Hill teigimu, sutartų varžybų mastai tokie dideli, kad jau yra lažybų bendrovių, kurios siūlo lažintis, ar konkrečios varžybos yra nupirktos, ar ne (Transparency international, 2013).

Analizuojant *Europos Sąjungos oficialų leidinį* (2011), susitarimai dėl varžybų baigties yra viena iš sukčiavimo sporto srityje formų, ir dėl jų sudarymo gali būti kalti tie, kurie veikia neteisėto lažybų organizavimo srityje, ir yra susiję su pinigų „plovimu“. Pasak D. Hill (2013), pasaulyje yra daug sąžiningų sportininkų, tačiau su krize sporte, anot autoriaus, bando kovoti vos keletas. Sportas visada susidurdavo su korupcija. D. Hill išskiria labiausiai korumpuotą sporto šaką - tenisą, kuris turi daug problemų dėl susitarimų. Nors su tuo kovojama teniso pasaulyje, tačiau pati sporto šaka yra labai palanki korupcijai – susitarti tereikia su vienu žmogumi, ir labai sunku įrodyti, kad pralaimėta tyčia. Futbolas taip pat ta sporto šaka, į kurią krypsta nesąžiningų lažybų rengėjų akys. Anot S. Zaksaitės (2010), nesąžiningas varžymasis galimas visur – pradedant dviračių sportą ir baigiant šachmatais. Tuo pačiu, rungtynių „pardavimas“ yra tik vienas iš būdų įtakoti jų baigtį ir eigą – tai gali būti ir konfidencialios

informacijos atskleidimas ar panašiai. Atlygis už manipuliaciją gali būti tiek piniginis, tiek ne materialus – pavyzdžiui, paslaugos kitose varžybose.

Vertinant apgaulę sporte provokuojančius veiksnius tikslinga pažymėti, kad garbė ir pripažinimas, tai pagrindiniai sukčiavimo sporte motyvai. Jie suprantami kaip sporinės veiklos dalis, kuri kenkia sporto įvaizdžiui ir nuolat plinta. Verta atkreipti dėmesį, kad susitarimai dėl sporto varžybų arba rungtynių rezultato, nelegalių lažybų yra viena iš labiausiai paplitusių sporto problemų.

1.3. Draudžiamų medžiagų sporte vartojimas

Dažniausiai, išgirdus kalbant apie apgaulę sporte, pirmiausia susimąstoma apie draudžiamų preparatų vartojimą. Dopingas - viena iš daugiausiai diskusijų sukianti apgaulės forma (Drazdauskas, Ivaškienė, Kavaliauskas, 2005). Lietuvoje vis daugiau pasireiškia atvejų apie dopingo skandalus. Kiekvienais metais dėl sportininkų draudžiamų preparatų vartojimo fiksuojama jų vis daugiau. Draudžiamų preparatų prevenciją mūsų šalyje vykdo Kūno kultūros ir sporto departamente įkurta viešoji įmonė *Lietuvos antidopingo agentūra*. 2006 metais Lietuva prisijungė prie UNESCO Tarptautinės konvencijos prieš dopingo vartojimą sporte, kurios dalis yra *Pasaulinis antidopingo kodeksas* ir *Tarptautiniai standartai*.

Dopingas (remiantis *Kūno kultūros ir sporto įstatymo 2 str. 2 d.*) – tai sportininko organizmo fizinę ir psichinę veiklą skatinantys arba slopinantys, pavojų jo sveikatai keliantys preparatai, vartojami laikinai padidinti pajėgumą ir sudarantys sąlygas nesąžiningai varžytis. Kaip teigia S. Stonkus (2002), dopingas - narkotikų vartojimas, vaistiniai preparatai, laikinai stimuliuojantys arba slopinantys organizmo fizinę ir psichinę veiklą.

Dopingo ir jo vartojimo metodų sąrašą nustato *Tarptautinė antidopingo agentūra*. Pabrėžtina, kad šiuo metu tarptautiniuose dokumentuose vietoje dopingo sąvokos vartojama išsamesnė formuluotė – sporte draudžiamos medžiagos ir metodai. (Zaksaitė, Lukošiuūtė, Stanikūnienė, 2010). *Pasaulinio antidopingo kodeksas* ir *Pasaulinės antidopingo programos* tikslas nurodo:

- 1) Apsaugoti sportininkų pagrindinę teisę dalyvauti sporte, nevartojant dopingo, ir, tokiu būdu, skatinti sveikatingumą, teisingumą ir lygybę tarp sportininkų pasauliniu mastu;
- 2) Tarptautiniu ir nacionaliniu lygiu užtikrinti veiksmingas antidopingo programas dėl dopingo nustatymo, vartojimo atgrasinimo ir prevencijos (*Pasaulinis antidopingo kodeksas*, 2009). *Pasaulinės antidopingo agentūros* dopingą skirsto į grupes (žr. 3 lentelę):

3 lentelė. **Draudžiamų preparatų grupės** (Pasaulinis antidopingo kodeksas, 2009)

Draudžiamų preparatų grupės	Draudžiami preparatai ir metodai
1. Stimulatoriai	Narkotikai, anaboliniai agentai, diuretikai, peptidų hormonai, mimetikai ir analogai, agentai su anti - astogenu pasižymintys transgenine veikla, taip pat maskavimo medžiagos.
2. Uždrausti metodai	Deguonies didinimo perdavimas; farmakologinis, cheminės ir manipuliavimo; genų doppingas.
3. Varžybų metu draudžiamos medžiagos	Stimuliantai, narkotikai, kanabinoidai, gliukokortikosteroidai.
4. Tam tikrose sporto šakose draudžiamos vartoti medžiagos:	Alkoholis, beta blokatoriai.

Kaip teigia *Europos komisija* (2007), doppingas pažeidžia atviros ir sąžiningos konkurencijos principą. Doppingas mažina motyvaciją sportuoti, dėl jo profesionalūs sportininkai patiria spaudimą. Jis formuoja neigiamą sporto įvaizdį ir kelia pavojų sveikatai. Kovoiant su doppingu, būtina atsižvelgti į sveikatos bei prevencijos aspektus, supažindinti sportininkus su draudžiamų preparatų žala. A. Drazdauskas, V. Ivaškienė, S. Kavaliauskas (2005) analizavo pedagoginių situacijų ir teiginių, susijusių su doppingo vartojimo problemas ir jų vertinimą. Apklaustųjų nuomone (atsakė daugiau merginų nei vaikinių) „Apie doppingą būtina šnekėti jau su pradedančiais sportininkais“ (atitinkamai 34,4 ir 12,5 proc.), „Prieš kiekvieną treniruotės ciklą būtina supažindinti sportininkus su doppingo vartojimo privalumais ir trūkumais šiuo etapu“ (atitinkamai 37,5 ir 25,0 proc.). 46,9 proc. merginų). 19,6 proc. vaikinių įsitikinę, kad „Kiekvienas kūno kultūros mokytojas turi moksleivius supažindinti su draudžiamais preparatais ir jų poveikiu organizmui“. Statistiškai reikšmingas skirtumas nustatytas, analizuojant atsakymus apie asmeninę atsakomybę dėl treniruojamo sportininko doppingo vartojimo. Merginos labiau nei vaikinai ($p < 0,05$) linkusios dalintis atsakomybe su sportininku, taip pat joms labiau rūpi, ar sportininkai vartoja doppingą, ar ne.

Anot S. Zaksaitės, I. Lukošiuotės, A. Stanikūnienės (2010), doppingas sukelia neigiamus biomedicininis efektus širdies ir kraujagyslių, raumenų ir skeleto, reprodukcinėi, endokrininei, imuninei ir kvėpavimo sistemoms. Preparatai gali sukelti tokias ligas, kurios susijusios su psichikos sveikata, širdies bei kraujagyslių ir kepenų problemomis. Steroidų vartojimas gali drastiškai keisti jų reprodukcinės funkcijas ir iššaukti kitų sveikatos sutrikimų. Augimo hormono vartotojai, minėtų autorių teigimu, rizikuoja susirgti vėžiu, įgyti skydliaukės sutrikimų.

Tuo pačiu kyla klausimas: jei cheminių preparatų vartojimas yra žalingas žmogaus organizmui, kodėl besivaržantys sportininkai jų nevengia? Analizuojant būsimųjų sporto pedagogų požiūrį į dopingo vartojimą šiuolaikiniame sporte, A. Drazdauskas, V. Ivaškienė, S. Kavaliauskas (2005) tyrė studentų informuotumą ir emocines nuostatas dopingo vartojimo klausimu. Buvo pateikta teiginių, rodančių aktyvų pažinimo ir emocijų santykį su dopingo vartojimu. Tarp jų populiariausias (87,5 proc. merginų ir 89,3 proc. vaikinių) anketos teiginys „Dopingas - tai uždrausti preparatai, be kurių šiandien neįmanoma pasiekti aukštų rezultatų šiuolaikiniame sporte“. Pateikiamas ir teiginių apie dopingo sampratą vertinimo skirstinys - atsakymų variantai „sutinku“ ir „visiškai sutinku“ (%). Tyrimo rezultatai parodė, kad yra studentų, kurie nežino, kas yra dopingas: 3,6 proc. vaikinių nurodė, kad tai vitaminai, 25,0 proc. merginų ir 12,5 proc. vaikinių - kad tai yra vaistai.

S. Šukio (2005) teigimu, meistriskumą didinančių preparatų naudojimas gali būti suprantamas kaip sportinės kovos dalis, padedanti patenkinti žiūrovus, kuriems svarbiausia pergalė. Antra vertus, draudžiamų preparatų bei metodų vartojimas sąžiningus sportininkus verčia sunerimti, nes sportininkai, siekiantys geresnių sportinių rezultatų garbingomis priemonėmis, nukentia (Zaksaitė, Lukošiuūtė, 2010). I. Preston, S. Szymanski, (2003), formuluoja argumentus, atsakančius į klausimą, kodėl dopingas yra neteisėtas:

1. Neigiamai veikia sportininkų sveikatą.
2. Suteikia pranašumą nesąžiningiems sportininkams.
3. Mažina susidomėjimą sportu.
4. Kenkia sporto reputacijai.

Apgavikai nuolat diskvalifikuojami, sportininkai ir toliau žalojasi draudžiamais medikamentais – keičiasi tik vaistai ir nešvarūs rekordų siekimo metodai. Dopingo prevencijos procesas be pabaigos, tačiau su tuo reikia kovoti nes tobulėja priemonės ir draudžiamos medžiagos. Nuo 2014 metų Pasaulinėje antidopingo konferencijoje buvo patvirtintas atnaujintas antidopingo kodeksas. Sugriežtintos sankcijos dopingą vartojantiems sportininkams – vietoj diskvalifikacijos iki dviejų metų, taikomos 2–4 metų nuobaudos (Pasaulinis antidopingo kodeksas, 2009).

Dopingo problema aktuali ne tik tarp profesionalaus sporto atstovų, bet ir mėgėjų tarpe, ypač Azijoje, kur dopingo vartojimas populiarus vardan gražios išvaizdos ir didelės jėgos. Dopingas yra vartojimas dėl didelio sportinio meistriskumo, nors Pjeras de Kubertenas atkūrė olimpinį judėjimą ir olimpiadas, su idėja populiarinti sportą tarp jaunimo. Didelis sportinis meistriskumas įgavo naujų formų, komercializavosi, atsirado konkurencija tarp valstybių, neatsižvelgiant į gyventojų skaičių. Skaičiuojami pasiekimai, kas daugiau surinko taškų, kas laimėjo, kaip pasirodė. Be jokios abejonės, norint laimėti yra vartojami draudžiami preparatai.

Kitas kontekstas, jeigu tu nenori laimėti dideliame sportiniame meistriškume arba varžybose, tai draudžiami preparatai mėgėjiškame sporte yra vartojami dėl grožio (Rimšelis, 2014).

Pasak M. Laurinaičio (2014) vertinant kitų šalių patirtį ir prevenciją kovai prieš draudžiamų preparatų vartojimą, kai kurios šalys pasistūmėjusios į priekį. Šveicarijos antidopingo agentūra sportininkams yra sukūrusi virtualų sportininko pasą. Tai yra duomenų bazė, kuri registruoja aukštą sportinį meistriškumą pasiekusį sportininką ir jo sporto šaką jei ji yra prisijungusi prie konvencijos. Sportininko kraujo mėginiai yra fiksuojami nuo pat sportininko pirmo žingsnio į areną iki medalio pasiekimo. Tai yra elektroninė informacija, kur visą laiką pildomas registras.

Būtina paminėti, kad sporto filosofijoje bei sporto sociologijoje sąžiningo elgesio sporte sąvoka bei tikslas ir sporto principai verti palaikymo, tačiau naudos mažai, jei niekas nežino, kokie tie principai yra. Laikomasi tradicinės nuostatos, jog viena iš pamatinių sporto savybių yra garbinga kova, ir šią kovą reikia vertinti, siekti, kad dopingo sporte būtų kiek įmanoma mažiau (Zaksaitė, Lukošiuūtė, Stanikūnienė, 2010).

Apibendrinant pabrėžtina, kad neteisėtas disponavimas draudžiamomis medžiagomis ir metodais yra pavojingas dėl daugelio priežasčių: pažeidžiami garbingos ir kilnios kovos principai, menkinamas sporto įvaizdis. Dopingas sukelia pavojų sveikatai, mažina sportininko motyvaciją savo jėgomis pelnyti garbingą vietą, dėl ko nukenčia sąžiningi sportininkai ir patys dopingą vartojantys asmenys. Draudžiamos medžiagos ypatingai kenkia jaunimui, linkusiam greitai susižavėti sportininkais ir norinčiam tiek pozityvia, tiek negatyvia prasme būti panašiais į juos.

1.4. Kūno kultūros ir sporto pedagogo profesinės kultūros samprata

Intensyvūs globaliniai pokyčiai atskleidžia ypatingą individo ir ugdymo sąveikos reikšmę bei aplinkos problemišumą, taip pat alternatyvų įvairovę, todėl *išskirtinai svarbia problema tampa mokytojo pedagoginės kultūros ir jos integralių komponentų kaita* (Minkevičius, Žydžiūnaitė, 2009). Reikalaujama, kad pedagogai būtų plačios erudicijos, išprusę, gebėtų tokį siekį įdiegti savo mokiniams. Svarbus yra pedagogų lankstumas, jų gebėjimas iš daugelio alternatyvų pasirinkti, bendradarbiauti su kolegomis ir ugdytiniais. Pabrėžiamas ir pedagogo, ir besimokančiojo asmenybių unikalumas. Kaip teigia R. Malinauskas (2003), kūno kultūros pedagogo darbas, kuris iki XX a. 7–8 dešimtmečio buvo suprantamas kaip siaura mokymo sritis, dabartiniu metu keičiasi į plačią, įvairiapusę veiklą, tarsi sukurdamas naują pedagogo profesijos sampratą, naujus vaidmenis, veikimo pobūdį, pedagoginę kultūrą.

Nuolat kintančių poreikių ir galimybių visuomenėje pedagogams ypač svarbu pažinti save, išsiugdyti gebėjimus realizuoti dvasinius ir fizinius poreikius, intelektualinį potencialą,

maksimaliai išreikšti ir realizuoti visas galimybes. Savęs išreiškimo ir galimybių realizavimo poreikis yra žmogaus poreikių hierarchijos viršūnėje (Maslow, 1970).

Pasak V. Pruskaus (2003), tiek senaisiais laikais, tiek dabar kultūrą bandyta apibūdinti įvairiai: kaip lokalių elgesio ir suvokimo stereotipų sistemas, antropologinių ir evoliucinių universalijų rinkinius ir kt. Tačiau civilizaciją pamažu pradėta atskirti nuo kultūros. Civilizacija ėmė reikšti socialinę visuomenės sąrangą, o kultūra – dvasinę žmogaus raidą.

Profesinė kultūra – tai visapusiška erudicija, aukštas profesionalumas bei dalyko žinojimas. Profesinės kultūros požymiai yra šie: dvasingumas; pilietinis ir tautinis susipratimas; mokėjimas sudominti vaikus; sudėtingus dalykus daryti paprastais, sunkius – lengvais, greitai ir tiksliai įžvelgti vaiko vidinius išgyvenimus ir humaniškai į juos reaguoti; viską daryti aukščiausiu lygiu; valdyti save: savo kalbą, kalbos toną, judesius, žvilgsnį, šypseną, žodžius (Jovaiša, 2009).

A. Maslow (1998), remdamasis žymių asmenybių gyvenimu, nustatė profesinės kultūros bruožus: realus požiūris į pasaulį; aukštesnis savęs ir kitų vertinimas; didesnis spontaniškumas ir geresnis savęs pažinimas; savo gyvenimo priėmimas kaip misijos, kurią pasiryžęs atlikti dėl kitų; didesnis nei kitų vienumos ir „privatumo“ poreikis; didesnė autonomija ir atsparumas išoriniam poveikiui; dažnesnis poreikis patirti nepaprastų įspūdžių

Anot amerikiečių sociologo J. Vander Zandeno (1990) kultūra yra žmogaus veiklos būdų, priemonių, normų, vertybių ir idealų visuma, kuria bendrai naudojasi grupė žmonių. Ji padeda jiems orientuotis savo visuomenėje bei yra perduodama iš kartos į kartą. Dabartiniu metu kultūros samprata išskiriama ir suvokiama įvairiomis reikšmėmis (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. **Kultūros suvokimo prasminės reikšmės** (Zandeno, 1990)

Sociologai	Kultūros samprata
<i>M. Harris</i>	Kultūra suvokiama kaip bendra visuomeniškai įgyta gyvensena, būdinga grupei žmonių, kurie panašiai mąsto, jaučia ir elgiasi.
<i>V. Kavolis</i>	Kultūra yra viskas, kas žmonių pagaminta, ir tai, kas jiems ką nors reiškia.
<i>E. Gelneris</i>	Kultūra reiškia idėjų, ženklų, asociacijų, elgesio ir bendravimo būdų sistemą.
<i>T. Parsonsas</i>	Kultūra - tai viena iš analitinės konstrukcijos, skirtos socialinių veiksnių analizei, dalių.
<i>K. Levi Strausas</i>	Kultūra - tai sutvarkyta selektyvi reiškinų sritis, kuri priešpriešinama gamtinei: gamtinis tyrinėjimas yra kultūros žaliava, padedanti realizuoti žmogaus gebėjimus specifiniu būdu – ženklinti kaip savo aplinką, visa tai, kas mus supa.

Šiuolaikinės sociokultūrinės situacijos analizės kontekste konceptualizuojamas naujos pedagoginės kultūros fenomenas, pasireiškiantis ne tik edukacinių apraiškų kontekste, bet ir kaip daugialypės socialinės realybės konstruktas tiek kasdieniniame gyvenime, tiek ir visose žmogiškosios kultūros srityse (Palujanskienė, Tamulynaitė, 2009) Pedagogas tampa pavyzdžiu, kaip gyventi, ir, tuo pačiu, vertybių pasirinkimo kriterijumi, talpinančiu savyje naujus laikmečio bruožus. Sėkmingai sporto pedagogo veiklai yra būtini (Miškinis, 2005): pedagoginiai, sportiniai, organizaciniai, konstrukciniai, komunikaciniai, ekspresiniai gebėjimai.

L. Jovaiša (2007) pedagogą apibūdina kaip asmenį, įgijusį valstybės nustatytą išsilavinimą ir pedagogo kvalifikaciją. Profesija anot R. Daukilo (2001) tai atitinkamos žinios, mokėjimai, sugebėjimai ir įgūdžiai, kuriais pagrįstos žmonių veiklos rūšių kombinacijos, užtikrinančios žmonėms prielaidas tenkinti savisaugos ir saviraiškos poreikius, t.y. poreikių visumą. Reikia pažymėti, kad pedagogo autoritetą stiprina pedagoginė kultūra, aukštas profesionalumas, dėstomo dalyko žinojimas, bei įgūdžių tobulinimas. Viena svarbiausių pedagogo sąlygų – pedagoginė kultūra. E.V Kharitonova (2007) teigimu pedagoginė kultūra pasiekama tobulinant pedagoginės veiklos mokėjimus. Įsitikinusi, kad pedagoginės kultūros požymiai - tai dvasingumas, pilietinė ir kultūrinė savivoka, mokėjimas sudominti vaiką, gebėjimas paprastai perteikti sudėtingus dalykus, perprasti vidinius vaiko išgyvenimus ir į juos tinkamai reaguoti, gebėjimas valdyti save, savo kalbą, toną, judesius, žvilgsnį, šypseną, žodžius.

Kūno kultūros mokytojo pedagoginę kultūrą lemia keletas dalykų (Miškinis, 2002):

1. Pedagoginio meistriškumo lygis;
2. Pedagoginių reikalavimų technika;
3. Pedagoginio poveikio būdų įvairovė;
4. Gebėjimai, būtini kūno kultūros mokytojo veiklai.

A. Vilko (2006) samprotavimu kūno kultūra ir sportas apima daugelį visuomenės vertybių, nes kūno kultūra – bendrosios kultūros dalis. Ji daro įtaką socializacijos procesui, kuris suvokiamas kaip individo ir visuomenės sąveika, padedanti žmogui perimti elgsenos normas ir dvasines vertybes, o visuomenei kultūros paveldą. Remiantis humanizmo ir demokratiškumo principais, anot S. Stonkaus (2002), išugdyti kūno kultūros pedagogo asmenybę galima tik suvokiant sporto kultūrą, kuri apibūdinama kaip kultūros sritis - jos pagrindas yra asmenybės, socialinės grupės (komandos), visos visuomenės santykiai su sportu kaip socialine vertybe. P. Karoblis (2009) teigia, kad olimpinė kultūra - žmonijos sukauptų istorijos žinių, socialinių ir etinių normų, vertybių, elgesio pavyzdžių, atitinkančių neoolimpizmo ideologiją, visuma, kurios pagrindu formuojamas humanistinis sociumo gyvenimo būdas ir asmenybės gyvenimo stilius.

Susipažinimas su olimpinės kultūros vertybėmis dažniausiai vyksta per fizinį ugdymą ir sportinį rengimą, kurių pagrindiniai uždaviniai yra fizinių ypatybių lavinimas ir sportinis

parengtumas. Dėl to olimpinio ugdymo uždaviniai yra sprendžiami sunkiai (Karoblis, 2009). Sportas turi būti susietas su olimpizmo vertybėmis visais mokymosi ir gyvenimo tarpsniais (Gaižutis, 2008). Pagal *Olimpinės chartijos* (1998) nuostatas, olimpizmas – gyvenimo filosofija, aukštinanti ir į darnią visumą jungianti kūno, valios ir proto savybes. Jungdamas sportą su kultūra ir švietimu, olimpizmas siekia kurti gyvenseną, pagrįstą džiaugsmu dėl įdėtų pastangų, tiki gero pavyzdžio auklėjamąja galia ir visuotinių etikos principų gerbimu.

A. Minkevičius ir L. Žydžiūnaitė (2009) analizuodami profesines vertybes, susidūrė su profesinės kultūros, profesionalumo, kompetencijos, asmeninės atsakomybės prisiėmimo, kitų žmonių skatinimo dalyvauti profesinėje veikloje terminais. Jų teigimu profesionalumas apibūdinamas kaip plati sąvoka, apimanti ne tik išsimokslinimą ir patyrimą, bet ir profesinę kultūrą. Profesinė kultūra yra grindžiama žinių ir vertybių pagrindu, ją suskirstant į tris komponentus (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. **Profesinės kultūros komponentai** (Minkevičius, Žydžiūnaitė, 2009)

Komponentai	Turinio samprata
1. Aksiologinis	Tai filosofinė disciplina, tirianti žmogiškąsias vertybes: etines, estetines, istorines, gamtines, politines, socialines, ekonomines ir t.t. (Baranova, 2004).
2. Techninis	Nusako profesinės veiklos esmę, atskleidžia profesinės kultūros praktinius metodus ir būdus.
3. Asmeninis	Tai kūrybinis profesinės kultūros komponentas orientuotas į asmens vertybes, savęs tobulinimo galimybes. Tai gebėjimas kurti ir diegti naujoves.

Pedagogo profesinę kultūrą galime pažymėti kaip žinių, gebėjimų, požiūrių, vertybių ir kitų asmeninių savybių visumą, kuri sąlygoja sėkmingą veiklą konkrečioje srityje.

Apibendrinant galima pažymėti, kad profesinė kultūra yra neatsiejama nuo pačio žmogaus kultūros ir turi betarpišką ryšį su asmeninėmis vertybėmis. Mūsų analizuojamos problemos kontekste profesinė kultūra glaudžiai siejasi su olimpine kultūra, kuri suprantama kaip gyvenimo filosofija, aukštinanti ir į darnią visumą jungianti kūno, valios ir proto savybes.

1.5. Vertybinių orientacijų vaidmuo, projektuojant atsparumo apgalei sporte edukacinę sistemą

Žmogaus veiksmus ir elgesį nuolat veikia vertybės, jos daro įtaką visai asmenybei – emociniams išgyvenimams, pažiūroms, nuostatoms (Vasiliauskas, 2004). Neabejotina, kad be vertybių negali apsieiti nė viena visuomenė. Tačiau individai gali pasirinkti – priimti ar atmesti vienas ar kitas vertybes. Vertybės žmogui padeda siekti užsibrėžtų tikslų, skatina veikti ir

įgyvendinti norus. R. Vasiliaskas (2005) pažymi, kad vertybes įkūnija visa tai, ko žmogus trokšta ir siekia. Verta pažymėti, kad vertybėmis vadovaujamasi veikloje, dėl jų gyvenama, o jas realizuoti padeda išsikelti tikslai, skatinantys įgyvendinti įsitikinimus, ketinimus, interesus savo veikloje. Visuomenėje pastebimas paiskirstymas, vieni linkę prie kolektyvinių, kiti prie materialių vertybių. Vieniems aukščiausia vertybė – pinigai, kitiems – moralinis nepriekaištingumas, tretiems – karjera (Čiužas; Ratkevičienė, ir kt., 2005). Anot A. Kravčenko (1996), siekiant išsiaiškinti, į kokias vertybes orientuojamasi, sociologijoje vartojamas terminas *vertybinės orientacijos*. Juo išreiškiamas individualus žmogaus požiūris pasirenkant konkrečias vertybes. Vertybės priklauso grupei arba visuomenei, vertybinės orientacijos – individui. Žmogaus individualybę sudaro vertybinių orientacijų projektavimas, nes nuo tikslingai situaciją atitinkančių vertybinių orientacijų pasirinkimo priklauso ne tik pozityvūs vidinių prieštaravimų sprendimai, bet ir asmenybės kryptingumo visuma (Bobrova, 2012).

Pasaulio ir Lietuvos pokyčių kontekste išskiriamas švietimo uždavinys – ugdyti nepriklausomą, socialiai atsakingą, gebančią prisitaikyti prie dinamiškų sąlygų, priimti optimalius sprendimus asmenybę, įgijusią aukšto lygio kompetenciją ir orientaciją į humanistinius idealus (Švietimo gairės, 2002). Pasak I. Kazlauskienės, M. Liutkevičienės M. (2013), šiuolaikinio specialisto sėkmingos profesinės saviraiškos kompetencijos dalis – vertybės. Kūno kultūros pedagogo įgyta kvalifikacija padeda išplėtoti ne tik gebėjimus, bet ir asmenines savybes, požiūrį, kuris pasireiškia nuolat kintančiomis veiklos sąlygomis. Pasirinkdamas vienas ar kitas vertybes, realizuodamas užsibrėžtus tikslus, pedagogas įprasmina savo gyvenimą, įtvirtina žmogiškumą. Profesiniuose standartuose yra apibrėžtos etiško elgesio taisyklės ir normos. Anot L. Marcinkevičiūtės (2010), doras elgesys turi tapti gyvenimo norma. Esant kintančiai aplinkai ir jos tiesioginiam poveikiui, būtina skatinti ir inicijuoti etinį švietimą, nuolat vertinti etikos svarbą ir būtinumą kultūrinėje aplinkoje. Aukštoji mokykla, siekdama ugdyti bendrąją jauno žmogaus kultūrą, suteikia ne tik dalykinių žinių, bet ir galimybę išmokti giliai ir plačiai mąstyti, analizuoti, suvokti savo veiklos pagrindus. L. Borisovos (2009) nuomone, norint įtvirtinti pagrindinius etinius principus, būtina, kad etikos vertybės funkcionuotų kaip vidinis kontrolės mechanizmas bei padėtų orientuotis priimant profesinius ir akademinus sprendimus.

J. Shivers (2001) siūlo formuoti teigiamą ugdytinių požiūrį į sportą, ir pateikia rekomendacijas treneriams bei kūno kultūros mokytojams (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. **Teigiamų nuostatų į sportą formavimas** (Shivers, 2001)

Teigiamos nuostatos	Apibūdinimas
<i>Žvelgti į sportą su perspektyva</i>	Treneriai neturėtų skatinti laimėjimo bet kokia kaina, svarbiausia – džiaugsmas sportuojant bei individualių savybių lavinimas. Kiekviename sportininke reikia pastebėti jo tobulėjimą, o sportinis tobulėjimas neturėtų būti siejamas su asmeninėmis savybėmis. Nereikia skatinti ar net leisti žaidėjams rungtyniauti esant traumoms.
<i>Pateikti kuo daugiau teigiamų pavyzdžių sporte</i>	Kadangi brutaliu elgesiu dažniausiai pasižymi profesionalūs sportininkai, derėtų vengti naudoti brutaliu elgesiu garsėjančių sportininkų bei jų komandų pavadinimus, logotipus ir kitą atributiką. Įvairiais iškilusiais klausimais treneris turėtų tartis su sportininkais, atsisakydamas autoritarinio valdymo – tai padės sukurti gerą komandos atmosferą.
<i>Pabrėžti vaikų dalyvavimą, užimtumą</i>	Kaip rodo tyrimai, daug 9–14 metų vaikų palieka sportą, kadangi mano save esant neperspektyvų ir nesėkmingą. 90 % jaunųjų sportininkų pažymėjo, kad verčiau jie sutiktų žaisti pralaimėjusioje komandoje, nei sėdėti ant atsarginio suolo laimėjusioje komandoje.
<i>Ugdyti, pabrėžti vertybių svarbą per pamokas</i>	Kūno kultūros ir sporto pratybos yra palanki sfera diegti vaikams teigiamas sporto vertybes.
<i>Įtraukti tėvus</i>	Tėvai gali paveikti vaikų požiūrį į sportą, o tėvų požiūrį veikia, trenerio arba kūno kultūros mokytojo informacija apie sportinę veiklą.

Tačiau atsitinka taip, kad vertybės ir reikalavimai ne visada sutampa. Sportininko atliekami veiksmai sportinės kovos metu neatskleidžia pilnumoje asmenybės ir moralinio elgesio. Todėl negalime asmenį vertinti tik remiantis jo veiksmu sporte (Miškinis, 2002). Pasak S. Šukio (2000), sportą galima vertinti kaip paradoksą, jis reikalauja veiksmų lemiančių pralaimėjimą, kurie skelbia lygias galimybes. Vadinas, galima įžvelgti moralinių vertybių, bet neigiamas požiūris į sportą susidaro todėl, kad pirmenybė teikiama ne vertybėms, bet pergalės troškimui (Miškinis, 2002).

Kaip teigė žymus tarpukario Lietuvos sporto pedagogas Z. Puzinauskas (1959), sportas ir charakterio ugdymas - du skirtingi dalykai. Pergalės siekimas bet kuriomis priemonėmis, pavyzdžiui, sąmoningas priešininko sužeidimas varžantis ugdo charakterį. Tačiau neigiama prasme. Sporto pedagogai, kurie moko sportininkus, kaip apgaudinėti rungtyniaujant, žaloja savo dalyvių charakterį ir kartu ugdo nusikaltėlius. Laimėjimas bet kokiomis priemonėmis ir bet kokia kaina reiškia neigiamą auklėjimo filosofiją.

I. Gerulskienė (2008) teigia, kad svarbiausia panaikinti sportuojančių požiūrį į agresyvumą, žeidžiantį ar žeminantį elgesį ir įtikinti, kad toks elgesys neturi ir negali būti sporto

pagrindas. Elgesio atmosfera priklauso nuo trenerio, svarbu, kokį pažiūrį į sportą formuoja komandoje, kokias vertybes sportininkai vertina ir, kokius poelgius pripažįsta, kiek patys yra atsako už savo veiksmus (Šukys, 2008). Galima teigti, kad trenerio ir žaidėjo bendradarbiavimas padeda sportininko fiziniam ir psichologiniam vystymuisi (Jowett & Clark-Carter, 2006). Bendravimas išduoda pagrindines sportininko vertybines nuostatas. Pagal tai galime spręsti apie puoselejamąsias dvasines vertybes. Tačiau bendravimas gali ne tik išduoti, bet ir pasislėpti po apgaulingą priedangą. (Stoškus, 1994). Wang & Goldfine (2007) nuomone, treneris, kuris galvoja ne vien tik apie pergalę, bet skatina sportiškumo ir psichologinės gerovės vystymąsi, ugdo sportininkų gebėjimus, reikalingus įvairiose gyvenimo situacijose.

Sporte varžymasis ir konkurencija nėra blogai, tačiau ne visi būdai, kuriais pasiekiamas rezultatas, priimtini. Anot D. Genio (2010), pergalė yra pagrindinis kovos tikslas. Taip išaukštinamos ne tik tokios vertybės, kaip pagarba varžovui, tolerancija, garbingas žaidimas, bet ir siekis nugalėti bet kokia kaina. Šis faktas patvirtina nuostatą, jog dažnai laimi ne sąžiningiausi ir profesionaliausi, bet agresyviausi ir gebantys pasinaudoti situacija. Taip, minėto autoriaus teigimu, prasideda tarsi uždaras ratas: kasdieniai socialiniai vaidmenys persikelia į sportą, vėliau atkartodamas, sportas savotiškai juos normalizuoja ir ugdo naująją kartą pagal šias normas.

1.6. Teorinis atsparumo apgaulei sporte modelio konstruktas

Teorinės atsparumo apgaulei išvalgos, sudarė galimybę sukurti šiam reiškiniui modelio konstrukta, kurio pagrindas kilnus ir garbingas elgesys, olimpinės vertybės. Jos skleidžia olimpinę dvasią ir per sportą ugdo harmoningą asmenybę, kuriančią taikią visuomenę, besirūpinančią žmogaus orumo bei humanistinių vertybių saugojimu.

Kaip vieną iš prioritetų galima būtų išskirti humanistines vertybes. Anot J. Jenkins (1997), humanizmas – tai kiekvieno žmogaus filosofinė samprata, pabrėžianti asmenybės vertę ir skatinanti siekti žmogiškumo idealo: teisingumo, lygiavertiškumo, tolerancijos, nuoširdumo, kalbėjimosi, išklausymo, smalsumo, kūrybingumo, drąsos, savarankiškumo, laisvės, pasitikėjimo, bendradarbiavimo, rūpinimosi ateitimi. Literatūros šaltinių analizės pagrindu projektuojant atsparumo apgaulei sporte galimybes, svarbu pažymėti asmenines vertybes. Šeima, draugai, vertybės kurios daro įtaką sportininkų sprendimams.

Žmonių socialinio ir dvasinio gyvenimo reiškinys - dorovė. K. Miškinis (2002) pažymi, kad dorovė apima žmonių pažiūrų ir jų praktinių santykių sritį. Vadovaujantis doroviniais įsitikinimais, teigiami žmonių poelgiai, idealai, siekiamybės įprasmina dorovines vertybes. K. Miškinis (2006) išskiria penkias dorovines vertybes, apibrėžiančias asmenybės ugdymo pedagogiškumą (žr. 7 lentelė).

7 lentelė. **Vertybės, apibrėžiančios asmenybės ugdymo pedagogiškumą** (Miškinis, 2006)

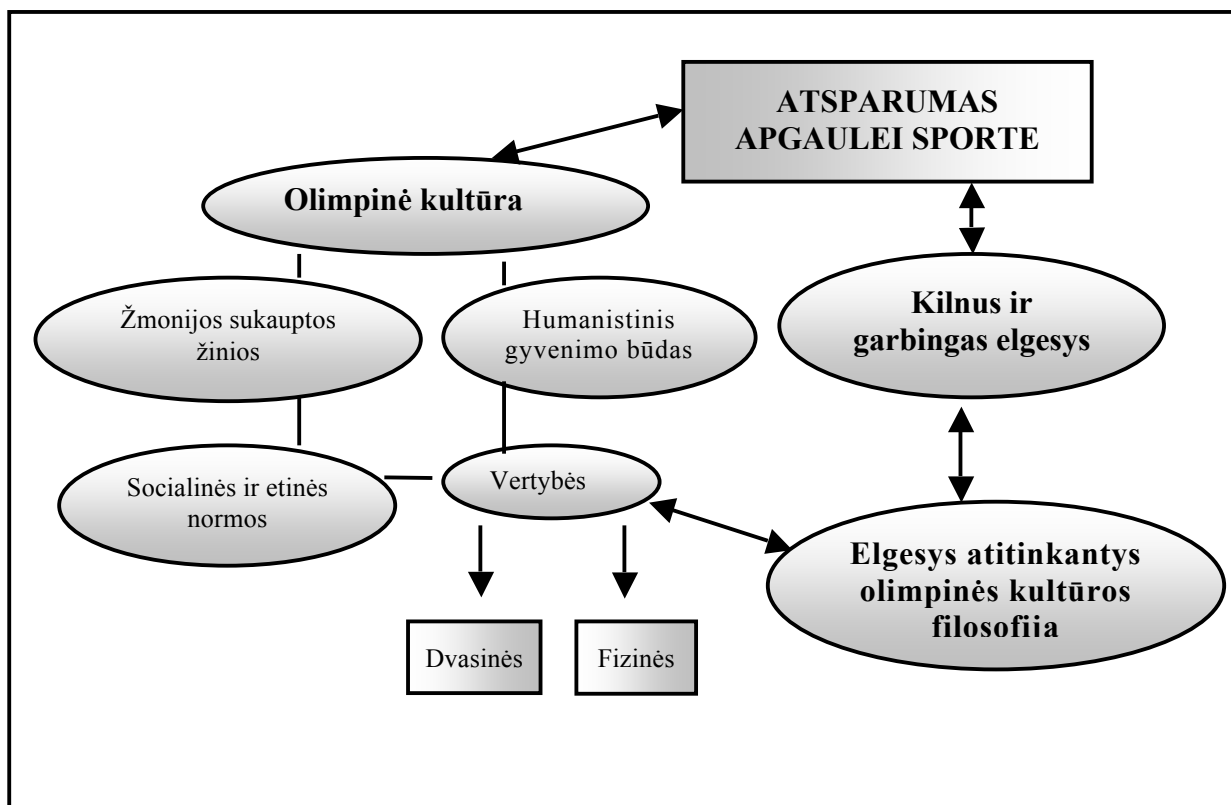
Vertybė	Vertybių apibūdinimas
Pirma	Sporto vertybės apibūdina ir integruoja žmonių nuostatas priklausomai nuo veiklos.
Antra	Sporto vertybių sistema rodo asmenybės pažintinę struktūrą.
Trečia	Sporto vertybių supratimas daro įtaką emocinei ir artimiausios aplinkos išraiškai.
Ketvirta	Kaip sportininkai ir jų artimieji suvokia sporto vertybes, tai tampa motyvacija pradėti sportuoti.
Penka	Suvoktos sporto vertybės tiesiogiai veikia sportininko savirealizaciją ir savo vaidmens sporte nustatymą.

Visų sportinių laimėjimų pradžia – tai tikslo siekimas. Pasak L. Jovaišos (1993), tikslas – žmogaus elgesį ar veiklą pranokstantis mintinis veiksmų rezultatas. Tačiau ne visada užsibrėžto tikslo siekiama sąžiningai. Sporte galime įžvelgti moralinių vertybių, tačiau neigiamas požiūris susidaro dėl to, kad pirmenybė teikiama ne sporto vertybėms, bet laimėjimui, o tai dažnai priverčia pamiršti garbingos kovos principus. Verta pažymėti, kad norint skatinti garbingą elgesį reikia pradėti skiepyti olimpinės kultūros pagrindus, kurie skatina ugdyti pačius geriausius sportininko bruožus (Letenayova, 2005).

Sportas atspindi mūsų visuomenę ir sporto vertybių išlaikymą, o dorumo jausmas, poreikis išlaisvinti savo fizinę ir dvasinę jėgą, siekiant iškovoti pergalę, o su ja garbę ir pripažinimą, yra sąlygojamas pagrindinių dorovinių vertybių: dvasingumo, kilnumo, teisingumo, sąžiningumo, atsakomybės, orumo, jautrumo, nuoširdumo, darbštumo, kuklumo (Miškinis, 2002).

Teorinio atsparumo apgaulei sporte modelio konstrukto pagrindas - *kilnus ir garbingas elgesys*. Studentų vertybių ugdymas turėtų skatinti tikslingus *olimpinės kultūros* idealus, nes būtent tai, padeda sporte išvengti daugelio blogybių, kurios atsiranda, kai atmetamos bendražmogiškosios vertybės (Tilindienė, 2000). Pažymint sporto vertybes, nedera pamiršti, kad vertybinės orientacijos programuoja visą sportuojančiojo veiklą, lemia poelgius ir atskirus veiksmus (Miškinis, 2006). Sportines vertybes galima kvalifikuoti į grupes:

1. Veikiančios per fizinį ir dvasinį sportininko vystymąsi;
2. Veikiančios organizmą.

2 pav. Teorinis atsparumo apgaulei sporte modelis

Taip pat galime išskirti ir pagrindinius sportinės veiklos motyvus: emocijos, išgyvenimai; morfofunkcinis kūno tobulėjimas; psichiniai išgyvenimai; socialiniai motyvai; sportinių pergalių ir rezultatų varžybose siekimo motyvai; ektrafunkciniai motyvai (Heinemanas, 1980).

Apibendrinant teigtina, kad teorinio atsparumo apgaulei sporte modelio esmę sudaro kilnaus ir garbingo elgesio pagrindas, kuris formuojamas per olimpinės kultūros procesą. Jo turinys paaiškina dabartinę situaciją ir aiškiai apibrėžia kontroliuojamus tikslus ir jų realizavimo etapus, kurie kuria teigiamą įtaką sportuojančių studentų profesinei kultūrai ir vertybinių orientacijų raiškai.

2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI

2.1. Tyrimo metodologija

Tyrimas grindžiamas šiomis konceptualiomis nuostatomis:

1. *Vertybines pedagogikos teorijos* (Šalkauskis, 1992; Vasiliauskas, 2005). Ugdymo objektas yra žmogus: ne tik jo kūnas, jausmai, protas ir valia, bet ir sąžinė. Šios teorijos požiūriu žmogaus auginimo esmė yra gili širdies bei sąžinės kultūra, vadinama pasaulėjauta. Vertybės dažniausiai apibūdinamos kaip individo santykis su įvairiais supančio pasaulio objektais bei moralinis santykis žmogaus su žmogumi. Remiantis šia teorija, savo tyrime taikėme vertybių prasmės gilinimo strategiją, integruojant ją į atsparumo apgaulei sporte edukacinės sistemos projektavimą.

2. *Humanistinės pedagogikos ir psichologijos teorijos* (Rogers, 1969; Maslow, 2006; Lapeškie, 1996, 1999). Pabrėžiamos žmogaus vientisumo, visybiškumo idėjos, akcentuojama, jog aukščiausia vertybė yra žmogus, apdovanotas laisve, sąmoningumu, įgimtais ir įgytais gebėjimais, pasižymintis kūrybinių galių plėtote, pripažįstantis kiekvieno žmogaus laisvę, pagarbą sau ir kitiems žmonėms, suvokimu bendrumo jausmo kaip vertybės. Humanistinių pedagogikos ir psichologijos teorijų turinys orientuoja į žmogų kaip į nepriklausomą asmenybę, su įgimtais gebėjimais ir saviraiška. Humanistinė psichologija grindžiama asmenybės saviraiškos, poreikių hierarchijos teorija. Šių nuostatų idėjomis grindžiamos darbo teorinės išvalgos ir atsparumo apgaulei sporte edukacinės sistemos konstruktas.

3. *Olimpinės kultūros teorija* (Olimpinė chartija, 2006, p. 9) apima olimpinės kultūros poveikį socialiniams santykiams, visuomenės struktūrai, įvairių socialinių grupių požiūriui į olimpinės kultūros vertybes, pedagoginę veiklą plėtojant olimpinę kultūrą. Pagrindiniuose olimpizmo principuose akcentuojama, kad „olimpizmas – gyvenimo filosofija, aukštinanti ir į darnią visumą jungianti kūno, proto ir valios savybes. Jungiant sportą su kultūra ir švietimu, olimpizmu siekiama kurti gyvenseną, pagrįstą džiaugsmu dėl įdėtų pastangų, gero pavyzdžio auklėjamąja galia ir visuotinių etikos principų gerbimu, kurio tikslas yra sportu ugdyti harmoningą žmogų“ (p. 9).

4. *Socialinio išmokymo teorija* (Bandura, 1997, 2000). Esminis šios teorijos teiginys – individas socialinio elgesio išmoksta stebėdamas, modeliuodamas kitų asmenų veiksmus, elgesį (demonstruojamo modelio netikėtumas, jo emocinis poveikis gali būti skatinantis pritarimą, pasigėrėjimą arba pasipiktinimo išgyvenimus (Bitinas, 2004)). Stebint sportinę veiklą arba atskirų sportininkų elgesį sportinėse ar kasdienėse veiklose taip pat galima išmokti tiek socialiai priimtinių, tiek ir nepriimtinių elgesio formų.

2.2. Tyrimo metodai

1. Literatūros šaltinių analizė ir apibendrinimas. Teorinės išvalgos leido suvokti apgaulės sporte reiškinių, įsigilinti į problemos aktualumą, analizuojant apgaulę sporte tyrusių mokslininkų rezultatus, tuo pačiu, atskleisti akademinio jaunimo požiūrį į apgaulės paplitimą sporte ir numatyti atsparumo šiam reiškiniui edukacinės sistemos projektavimo galimybes.

2. Kokybinis tyrimas: turinio (content) analizė. Kokybinio tyrimo rezultatai analizuoti, pasitelkus turinio (content) analizę, siekiant suvokti, apibūdinti ir aprašyti apgaulės sporte fenomeno esmę. Tiriamieji rašė laisvąjį rašinį „*Mano požiūris į apgaulės reiškinių sporte: patirtys ir sprendimai*“. Rašinių turinyje analizavome studentų požiūrį į apgaulės sporte situaciją, nustatėme atitinkamas kategorijas ir subkategorijas, charakterizuojančias apgaulės sporte formų įvairovę ir kompleksiskumą, provokuojančius veiksnius ir kita (Bitinas, 2011). Tiriamųjų buvo prašyta išreikšti subjektyvią nuomonę, atsiskleidžiančią per asmeninių išgyvenimų refleksiją laisvame rašinyje, išreikšti, kaip jie supranta apgaulės reiškinių, pagrindžiant šią sampratą asmeninėmis patirtimis ir išgyvenimais, taip pat numatyti ir pasiūlyti šio reiškinių plitimo prevencines atsparumo priemones.

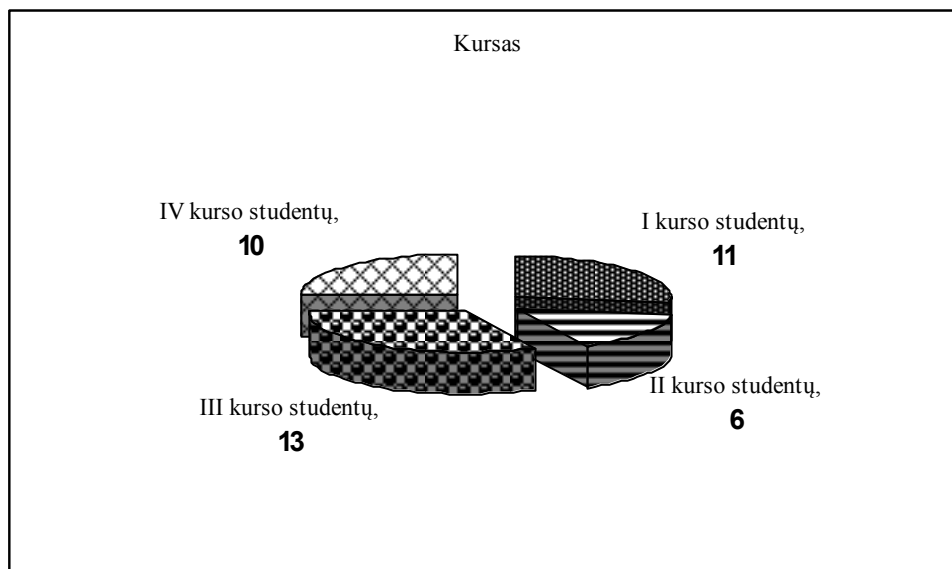
Socialinėje-demografinėje anketos dalyje studentų buvo prašoma nurodyti sporto šaką, kursą, lytį ir treniruočių trukmę (metais), pažymėti sportavimo aktyvumą, intensyvumą.

3. Statistinė tyrimo duomenų analizė. Duomenų rezultatai apskaičiuoti Microsoft Office Excel 2010 programa. Rezultatai pateikti paveiksluose lentelėse, naudojant Microsoft Word 2010.

2.3. Tiriamieji

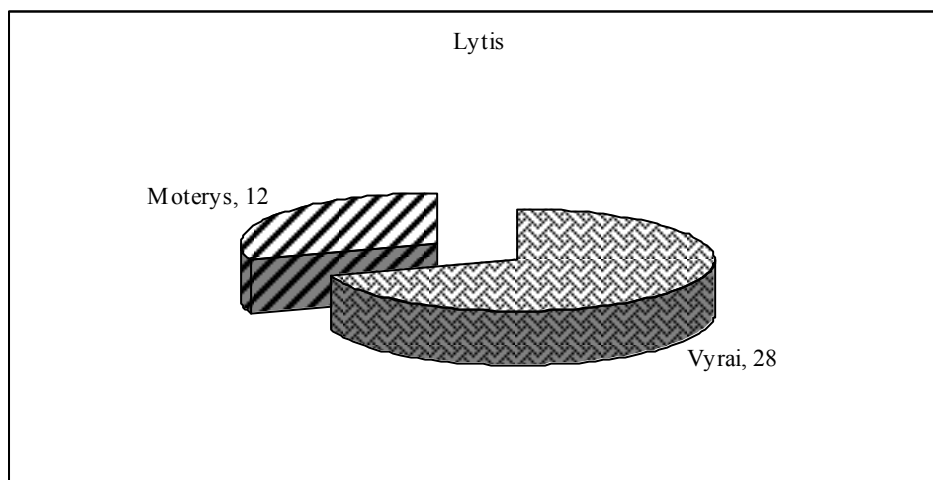
Tyrimo dalyvavo 40 Šiaulių universiteto *Kūno kultūros* nuolatinių studijų programos I – IV kursų studentų. Pateiktas 40 rašinių formas (1 priedas) užpildė įvairių kursų, lyties ir sporto šakų studentai (žr. 2, 3, 4 pav.) Tuo pačiu buvo klausama apie tiriamųjų fizinį aktyvumą ir treniravimosi trukmę metais (žr. 5 pav.).

3 paveiksle pateikti studentų duomenys apie jų studijuojamą kursą. Rašinį rašė 11 pirmo kurso studentų, 6 - antro kurso studentai ir 10 - ketvirto kurso studentų. Šiek tiek daugiau tyrimo dalyvavo trečio kurso studentų (13) Tai rodo, kad tiriamieji pagal studijų kursą pasiskirstė tolygiai.

3 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal kursą (skaičiai)

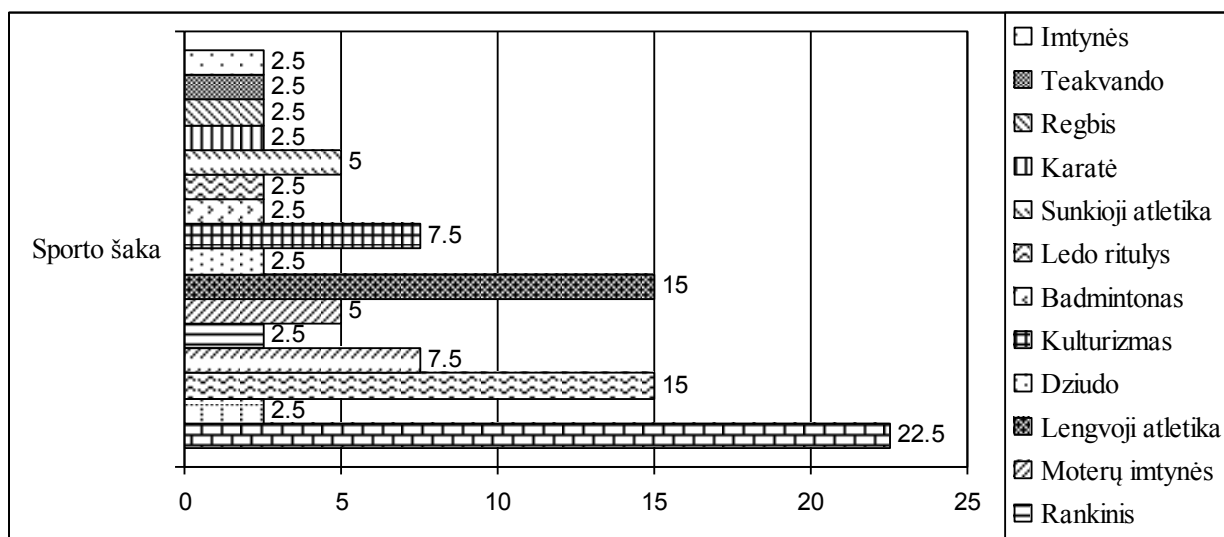
Analizuojant studentų pasiskirstymą pagal lytį (žr. 4 pav.), paaiškėjo, kad moterų, rašiusių rašinių, buvo 12, o vyrų – 28. Galima daryti išvadą, kad *Kūno kultūros* studijų programoje didžiąją dalį studentų sudaro vyrai.

4 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį (skaičiai)

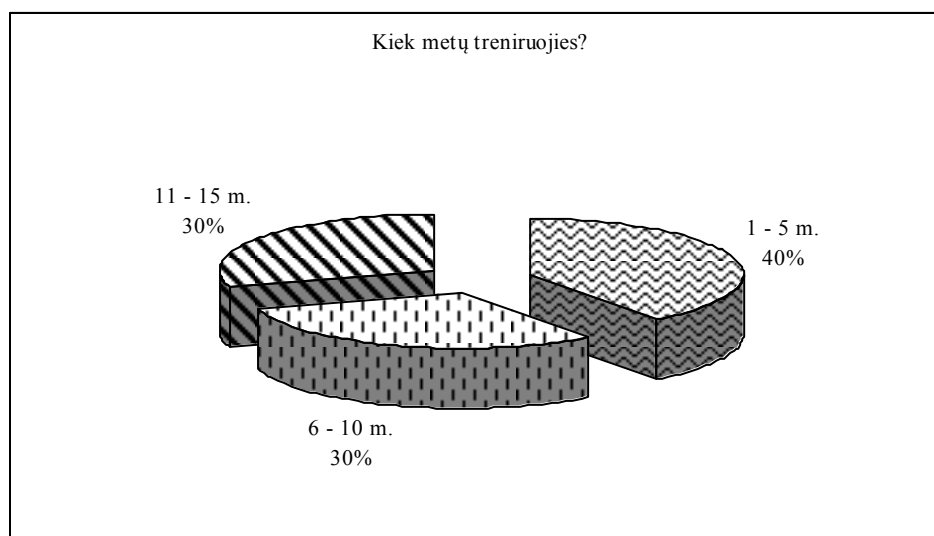
Į klausimą, kokią sporto šaką studentai praktikuoja, pateikti įvairūs atsakymai (žr. 5 pav.), tačiau paaiškėjo, kad populiariausia studentų praktikuojama sporto šaka – futbolas (22,5 proc.). 15 proc. tiriamųjų atsakė – krepšinis, bei lengvoji atletika. 7,5 proc. apklaustųjų pažymėjo kultūrizmą ir tinklinį; moterų imtynes ir sunkiąją atletiką – 5 proc. tiriamųjų. Likusios devynios sporto šakos pagal jų pasirinkimą pasiskirstė po 2,5 proc.

Apibendrinant šio tiriamųjų socialinės - demografinės charakteristikos bloko tyrimo duomenis, galima teigti, kad kūno kultūros studijų programos studentai vis dar renkasi tradicines sporto šakas, tokias kaip: krepšinis, futbolas ar lengvoji atletika.

5 pav. Studentų praktikuojamų sporto šakų raiška (%)

Tyrimo dalyvių buvo klausama, kiek metų užsiima pasirinkta sporto šaka. Paaikškėjo, kad nuo vienerių iki penkerių metų trukmės sporto šaką kultivuoja 40 proc. tiriamųjų. Po 30 proc. apklaustųjų atsakė, kad sportuoja nuo šešių iki dešimties metų ir nuo vienuolikos iki penkiolikos metų. Taigi galima teigti, kad studentai, sportuojantys daugiau nei penkerius metus, turi įgiję ilgametę sportinę patirtį ir gali identifikuoti jos trūkumus bei tobulinimo kryptis. (žr. 6 pav.)

6 pav. Pasirinktos sporto šakos treniruočių lankymo trukmė (%)

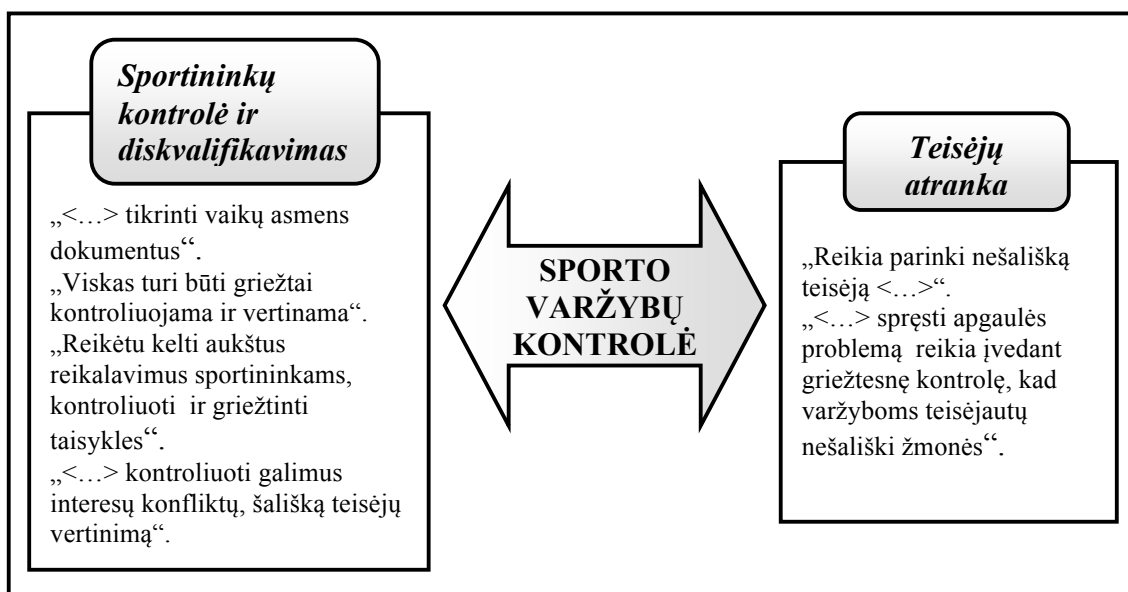
3. KŪNO KULTŪROS STUDIJŲ PROGRAMOS STUDENTŲ ATSPARUMO APGAULEI SPORTE TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

3.1. Studentų požiūrio į apgaulės reiškinį sporte ypatumai

Teorinės išvalgos patvirtino tą faktą, kad apgaulė sporte yra itin aktuali problema, įprasminanti apgaulės fenomeno tyrimus. Analizuojant rašinių turinį ypatingas dėmesys skirtas numatyti apgaulės atsparumo galimybes per asmeninių išgyvenimų refleksiją, kaip kūno kultūros studijų programos studentai supranta apgaulės reiškinį ir pagrindžia šią sampratą. Tiriant studentų požiūrį į apgaulės sporte situaciją, nustatytos atitinkamos kategorijos ir subkategorijos.

Sporto varžybų kontrolė.

Kategoriją *Sporto varžybų kontrolė* atspindi šio subkategorijos: *sportininkų kontrolė ir diskvalifikavimas*; *teisėjų atranka* (žr. 7 pav). Subkategorijų turinys, grindžiamas rašinių analizės pagrindu išskirtais teiginiais.

7 pav. Apgaulės sporte varžybų kontrolės struktūra (kategorija ir subkategorijos)

Analizuojant *Sporto varžybų kontrolės* kategoriją išaiškėjo pagrindinės priežastys, padedančios kontroliuoti apgaulę sporte. Studentų nuomone, norint sudrausminti sportininkus, reikėtų labiau atkreipti dėmesį į kontrolę „<...> tikrinti vaikų asmens dokumentus“. Vertinant pasisakymus daugelis sutinka, kad norint sąžiningos kovos, reikia nepamiršti su tuo kovoti: „Reikėtų kelti aukštus reikalavimus sportininkams, kontroliuoti ir griežtinti taisykles“. Tikslinga pažymėti ir tai, kad, studentų nuomone, galimi tokie kontrolės sprendimo būdai - „<...> kontroliuoti galimus interesų konfliktus, šališką teisėjų vertinimą“.

Dalis kūno kultūros studijų programos studentų supranta, kad reikėtų ne tik stebėti sportininkus ir juos kontroliuoti, bet ir nepamiršti asmenų, atsakingų už atitinkamų sporto šakų taisykles. Studentų pamąstymus apie teisėjų atranką išreiškia teiginiai: „*Reikia parinkti nešališką teisėją <...>*“. „*<...> spręsti apgaulės problemą, reikia įvesti griežtesnę kontrolę, kad varžyboms teisėjautų nešališki žmonės*“. Galima daryti išvadą, kad šių dienų sporte yra pamirštos pagrindinės sporto teisėjo funkcijos ir principai, kurie reikalauja laikytis teisingumo, nešališkumo. Geras teisėjas yra tas, kuris neturi išankstinio nusistatymo ar nėra tendencingas.

Apgaulės sporte tipai.

Kategoriją *Apgaulės sporte rūšys* atspindi (žr. 8 pav.) šios subkategorijos: *susitarimai; manipuliacija; dopingo vartojimas, korupcija, papirkinėjimas; „vaidyba“; lažybos; administracijos nesąžiningumas; teisėjų nesąžiningumas; nesąžininga sportininkų atranka, trenerių nesąžiningumas* (žr. 8 pav). Subkategorijų turinys, grindžiamas rašinių analizės pagrindu išskirtais teiginiais.

APGAULĖS SPORTE RŪŠYS

„<...> problema sutartos varžybos, kurios sportą padaro antrame plane <...>“.
„<...> dėl sutartų varžybų kilo didelis skandalas“.
„<...> žaidžia dvi komandos ir jos jau prieš varžybas sutaria kuri laimės“.
„Girdėjau apie iš anksto suplanuotą rezultatą futbole <...>“.

Susitarimai

„Jei sportininkas kartą naudojo dopingą ir laimėjo, tai ne išimtis bus ir antras kartas“.
„<...> kultūrizme naudojo papildus, dopingą (leidžiamą) <...>“.
„Preparatų naudojimas tai kiekvieno žmogaus pasirinkimas“.
„<...> mūsų visuomenė suteikia sąlygas nusipirkti ar patiems pasidaryti dopingą“.
„laikoma nusižengimu“.

Dopingo vartojimas

„<...> galėtų uždrausti lažintis iš pinigų, tada neliktų pagundų užsiimti neteisėtais dalykais“.
„<...> dabar daug dėmesio reiktų skirti lažybų kontrolei <...>“.
„Lažybos tai pagrindinis dalykas, kuris laužo sporto principus“.
„Teko girdėti apie lažybas per dėstytojų paskaitas ir žiniasklaidą <...>“.
„<...> patys žaidėjai lažinasi lažybų punktuose dėl pinigų <...>“.

Lažybos

„<...> du vaikinai buvo vyresni nei leistina <...>“.
„<...> sužaidus beveik visą turnyrą išsiaiškinome, kad toje komandoje du žaidėjai žaidžia lygoje nors nuostatose buvo rašyta, kad žaidėjai negali žaisti kaip mėgėjai“.
„Žaidėjų vardai ir pavardės buvo išgalvoti <...>“.
„<...> kitos lengvaatletės yra vyresnės nei nurodyta paraiškoje <...>“.
„<...> vyresni dažnai dalyvauja jaunesnių grupėje“.

Nesąžininga sportininku atranka

„<...> girdėjau, kaip kitos mergaitės kalbėjo, kad treneris sukeitė vietas <...>“.
„Treneris buvo melagingai užsipildęs paraiškas <...>“.
„<...> kuomet teisėjas FIFA įskaitęs D. Maradonos įvartį įmušta ranka <...>“.
„Negali treneris vertinti savo auklėtinių, nes jis bet kokia kaina stengiasi, kad jie laimėtų“.
„Esu krepšinio teisėjas ir susiduriu su nesąžiningumu <...>“.

„Sportininkai manipuliuoja teisėjų sprendimais“.
„<...> patys to nesuvokdami sportininkai manipuliavo kitais žaidėjais <...>“.

Manipuliacija

„<...> dažniausiai tai buvo papirkti arba šališki teisėjai“.
„<...> tenisas labiausiai korumpuota sporto šaka <...>“.

Korupcija, papirkinėjimas

„<...> dažnas žaidėjas nori suvaidinti baudą ir iš to gauti naudos“.
„Žaidėjai kurie vaidina, krepšinio aikštelėje yra nemėgiami <...>“.

„Vaidyba“

„<...> rengėjai patys pakeitė asmens duomenis <...>“.
„Komandos darbuotojai patys verčia sportininkus apgaudinėti <...>“.
„<...> komandos daktaras žaidėjui duoda perkasti kapsulę su raudonais dažais, taip apgaudamas teisėją, kad jam bėga kraujas“.

Administracijos nesąžiningumas

„<...> jei varžybos vyksta kitoje šalyje, teisėjai būdavo palankūs tos šalies sportininkams, nes taip buvo sutarta“.
„<...> teisėjas švilpia už nežymia klaidelę, kurios buvo galima išvengti“.
„Teisėjas švilpė 3 min. tik varžovų naudai <...>“.
„Teisėjas fiksavo žingsnius, baudas, sekundes kurių visai nebuvo“.
„<...> laimės tas, kuris labiau pažysta varžybų teisėją“.

Teisėjų nesąžiningumas

Trenerių nesąžiningumas

8 pav. Apgaulės sporte rūšys (kategorija ir subkategorijos)

Tyrimo rezultatai parodė, kad studentai kaip labiausiai išplitusią apgaulės sporte rūšį, išskyrė dopingą. Dopingą galima būtų įvardinti kaip priemonę, leidžiančią pasiekti pergalę ir greitą rezultatą: „*Jei sportininkas kartą naudojo dopingą ir laimėjo, tai ne išimtis bus ir antras kartas*“. Studentai pripažįsta, kad dopingas padeda pasiekti savo galimybių ribą, keletu tablečių, injekcijų ar dar kokių kitokių gudrybių pagalba („<...> *kultūrizme naudojo papildus, dopingą (leidžiamą) <...>*“). Rašinių analizė įpareigoja pripažinti ir tai, kad būsimieji sporto pedagogai susiduria ir disponuoja draudžiamomis medžiagomis: „<...> *mūsų visuomenė suteikia sąlygas nusipirkti ar patiemis pasidaryti dopingą*“. Tam, kad užkirsti kelią reikėtų imtis priemonių ir suteikti jaunimui trūkstamos informacijos apie dopingo vartojimo pasekmes.

Manipuliacija sporto varžybose yra viena iš pavojingiausių apgaulės formų sporto srityje (Zaksaitė, 2011). Manipuliacijos išryškėjimas pastebimas ir studentų rašiniuose, kuriuose patvirtinamas tas faktas, kad neteisėtos įtakos darymas teisėjams ar žaidėjams pasireiškia gana dažnai sportininkų tarpe: „*Sportininkai manipuliuoja teisėjų sprendimais*“. „<...> *patys to nesuvokdami sportininkai manipuliuo kitais žaidėjais <...>*“. Vertinant tiriamųjų pastebėjimus galima daryti išvadą, kad dalis studentų manipuliuoja prieš teisėjų, sportininkų valią ar jų norus, siekiant naudoti sau. Tačiau pasitaiko ir tokių atvejų, kai sportininkas manipuliuoja kitais asmenimis pats to nesuvokdamas.

Rašinių analizė išryškino neigiamą tiriamųjų požiūrį į susitarimus sporte: „<...> *problema sutartos varžybos, kurios sportą padaro antrame plane <...>*“. Pastebėta ir tai, kad suplanuotos varžybos dažniausiai pasitaiko komandinėse sporto šakose, o ypačingai – futbole - „*Girdėjau apie iš anksto suplanuotą rezultatą futbole <...>*“. Studentų nuomone žaidėjai patys sutaria varžybų baigtį, kuriose dalyvauja, t.y. „stato“ prieš savo komandą ir „padeda“ jai pralaimėti: „<...> *žaidžia dvi komandos ir jos jau prieš varžybas sutaria, kuri laimės; manau, kad tokius atvejus, kurie turi konkrečią materialią išraišką, reikėtų kvalifikuoti kaip nusikalstamą veiką*“. Tačiau studentų rašiniuose galime pastebėti ir priešingų nusistatymų: „<...> *dėl sutartų varžybų kilo didelis skandalas*“. Taigi aiškėja, kad sutartos varžybos yra globali sporto problema, ir jai reikia surasti tinkamus sprendimo būdus. Manytume, kad prie tokios iniciatyvos turėtų prisidėti federacijos ir sporto institucijos.

Remiantis tiriamųjų nuomone, galima teigti, kad korupcija, papirkinėjimai neaplenkia ir Lietuvos. Teorinėse įžvalgose minėjome, kad tenisas yra labiausiai korumpuota sporto šaka, nes susitarti reikia su vienu žmogumi, ir labai sunku įrodyti, kad pralaimėta tyčia. Tą patį pastebėjo ir kūno kultūros studijų programos studentai: „<...> *tenisas labiausiai korumpuota sporto šaka <...>*“. Svarbu paminėti, kad rašinių analizėje išryškėjo pagrindinis motyvas, kodėl papirkinėjami sportininkai, treneriai, teisėjai - siekis praturtėti, neįdedant daug pastangų.

Tyrimo rezultatai parodė, kad lažybos daro neigiamą įtaką sportui, „*Lažybos tai pagrindinis dalykas, kuris laužo sporto principus*“. Pastebėtas prieštaringas požiūris į lažybų bendroves, kurios manipuliuoja su plačia lažybų pasiūla ir skatina įsitraukti į lažybas: „<...> *galėtų uždrausti lažintis iš pinigų, tada neliktų pagundų užsiimti neteisėtais dalykais*“. „<...> *dabar daug dėmesio reikėtų skirti lažybų kontrolei* <...>. Tačiau ne visi tyrime dalyvavę studentai sutinka su šia nuomone. Verta pažymėti, kad viena iš didžiausių priežasčių, skatinanti lažintis - tai menkas sporto finansavimas, mažos žaidėjų algos, dėl to sportininkai priversti ieškoti kitokių priemonių pasipelninti (<...> *patys žaidėjai lažinasi lažybų punktuose dėl pinigų* <...>).

Tuo pačiu atskleistas respondentų požiūris ir į tokį reiškinį, kaip „vaidyba“ sporte. Šiuo klausimu studentai pasiskirstė į dvi pozicijas - viena jų mano, kad „vaidyba“ neatsiejama sporto dalis, ir iš to galima gauti naudos: „<...> *dažnas žaidėjas nori suvaidinti baudą ir iš to gauti naudos*“; kita dalis tiriamųjų teigia, kad „vaidyba“ yra viena iš sudėtinių dalių, tačiau toks pergalės siekimo būdas nėra priimtinas: „*Žaidėjai kurie vaidina, krepšinio aikštelėje yra nemėgiami* <...>“.

Subkategorijos *Teisėjų nesąžiningumas* teiginių turinys byloja, kad teisėjų pagrindinis motyvas – pasipelnyti: „<...> *jei varžybos vyksta kitoje šalyje, teisėjai būdavo palankūs tos šalies sportininkams, nes taip buvo sutarta*“. Galima pažymėti ir tai, kad teisėjai yra neabejingi vienai ar kitai komandai, tai įrodo tiriamųjų išsakyti pastebėjimai: „<...> *teisėjas švilpia už nežymia klaidelę, kurios buvo galima išvengti*“; „*Teisėjas švilpė 3 min. tik varžovų naudai* <...>“; „*Teisėjas fiksavo žingsnius, baudas, sekundes kurių visai nebuvo*“. Studentai pažymi ir tai, kad pažintys įtakoja varžybų rezultatą: „<...> *laimės tas, kuris labiau pažįsta varžybų teisėją*“. Taigi pasitvirtino faktas, kaip ir 7 pav. (*Teisėjų atranka*), kad teisėjų elgesys aikštelėje ir už jos ribų neatitinka kilnaus elgesio principų.

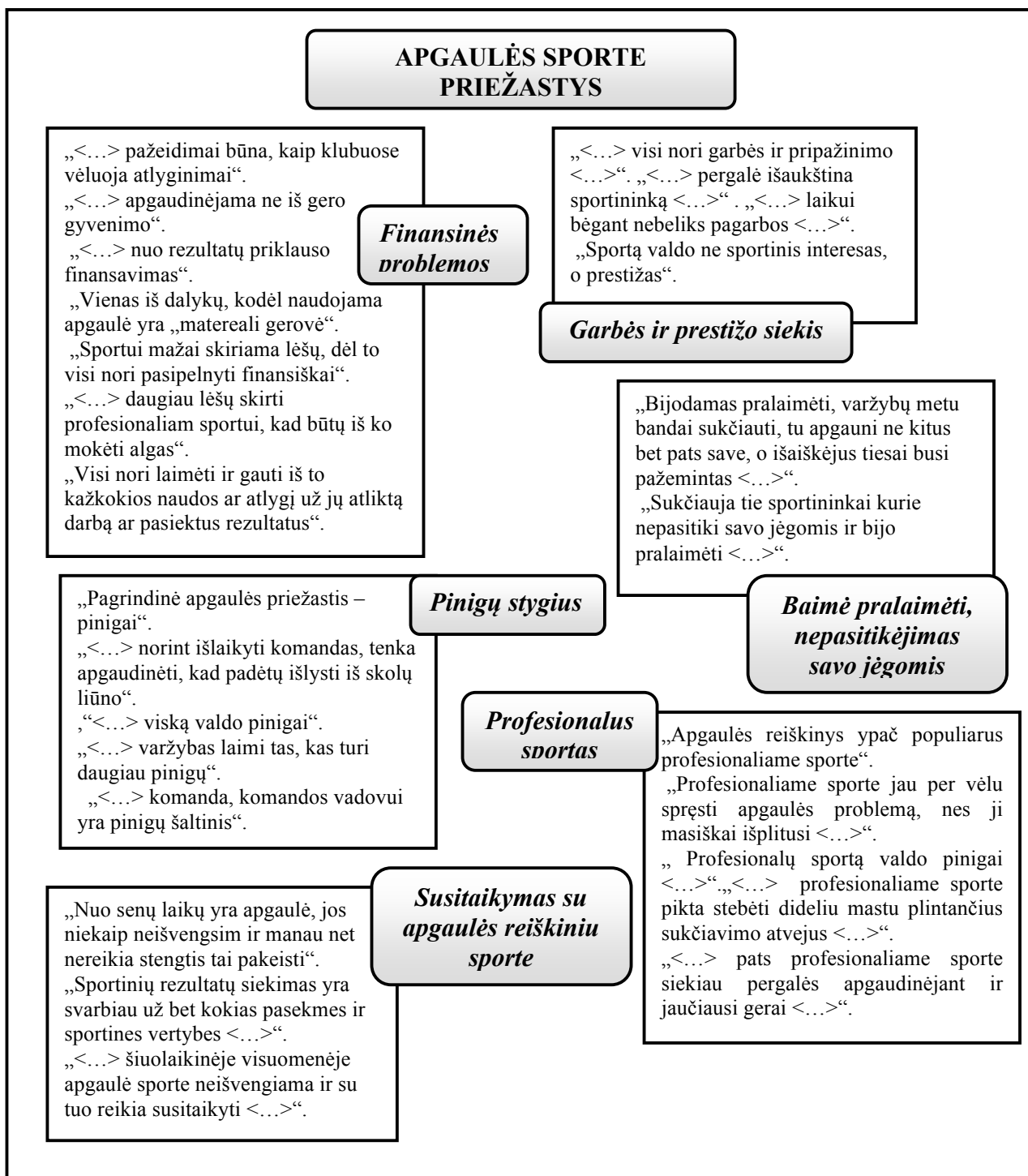
Išskiriant tiriamųjų požiūrį į trenerių nesąžiningumą, galima pastebėti tendenciją, kad treneriai linkę klastoti ir kitaip paveikti varžybų rezultatus: „<...> *girdėjau, kaip kitos mergaitės kalbėjo, kad treneris sukeitė vietas* <...>“; „*Treneris buvo melagingai užsipildęs paraiškas* <...>“. Studentai tikina, kad sportas yra sąžiningos pergalės. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad trenerio vienas iš uždavinių padėti nulemti sportininkų elgesį ir diegti sporto vertybes, skatinti jų laikytis arba nesilaikyti - šiuo atveju treneriai jų nesilaiko: „*Negali treneris vertinti savo auklėtinių, nes jis bet kokia kaina stengiasi, kad jie laimėtų*“. Anot respondentų, nuo trenerio gali priklausyti varžybų baigtis, kuri negrįžtamai gali paveikti sportininko ar komandos rezultatus: „<...> *kuomet teisėjas FIFA įskaitęs D. Maradonos įvartį įmušta ranka* <...>“. Verta akcentuoti, kad tokie trenerių apgaulės būdai - tai komercija, kuri sportą pavertė pelno šaltiniu.

Subkategorijos turinys *Administracijos nesąžiningumas* pasireiškia gana dažnai. Tiriamieji neslepia, kad administracija taip pat manipuliuoja varžybų rezultatais: „<...> *rengėjai patys pakeitė asmens duomenis* <...>“. Studentai prisipažįsta, kad daug laiko praleidžia sportuodami, bendraudami su kitais komandos nariais, treneriu, komandos personalu, jie pažymi, kad: „*Komandos darbuotojai patys verčia sportininkus apgaudinėti* <...>“. Neslepia ir to, kad norėdami apgauti teisėjus ir varžovus imasi neleistinų priemonių ir imituoja traumą „<...> *komandos daktaras žaidėjui duoda perkąsti kapsulę su raudonais dažais, taip apgaudamas teisėją, kad jam bėga kraujas*“. Gaila, bet tokie tyrimo duomenys tik įrodo, kad sportinėje veikloje nėra sąžiningų darbuotojų.

Būsimieji kūno kultūros specialistai pastebi, kad sporte neapsieinama be nesąžiningos sportininkų atrankos. Jų teigimu, dažniausi apgaulės atvejai pasireiškia suklautojus demografinius duomenis: „<...> *du vaikinai buvo vyresni nei leistina* <...>“; „*Žaidėjų vardai ir pavardės buvo išgalvoti* <...>“; „<...> *kitos lengvaatletės yra vyresnės nei nurodyta paraiškoje* <...>“; „<...> *vyresni dažnai dalyvauja jaunesnių grupėje*“. Tačiau pasitaiko ir tokių atvejų, kai vardan pergalės sportininkai pasiryžta varžytis su ne savo lygio sportininkais ir suteršti savo gerą vardą: „<...> *suzaidus beveik visą turnyrą išsiaiškinome, kad toje komandoje du žaidėjai žaidžia lygoje, nors nuostatuose buvo rašyta, kad žaidėjai negali žaisti kaip mėgėjai*“.

Apgaulės sporte priežastys.

Kategoriją *Apgaulės sporte priežastys* (žr. 9 pav.) patvirtinančios subkategorijos: *Finansinės problemos; Garbės ir prestižo siekis; Pinigų stygius; Baimė pralaimėti, nepasitikėjimas savo jėgomis; Susitaikymas su apgaulės reiškiniu sporte; Profesionalus sportas.*

9 pav. Apgaulės sporte priežasčių raiška (kategorija ir subkategorijos)

Sporto finansavimas - tai efektyvios vadybos mokslas apie pinigų srautus tarp sporto organizacijų, siekiant įgyvendinti savo tikslus (Gerrard, 2004). Vienareikšmiškos studentų nuomonės atsiskleidžia subkategorijų *Finansinės problemos* ir *Pinigų stygius* teiginių turinyje. Tirtų studentų nuomonė vienareikšmiška: „<...> sportą valdo pinigai“. Studentai pripažįsta, kad finansinių išteklių stoka įtakoja apgaulę sportinėje veikloje: „<...> apgaulinėjama ne iš gero gyvenimo“; „Vienas iš dalykų, kodėl naudojama apgaulė yra „matereali gerovė“; „Pagrindinė apgaulės priežastis – pinigai“; „<...> norint išlaikyti komandas, tenka apgaulinėti, kad padėtų

išlysti iš skolų liūno“. Studentų nuomone nuo finansavimo priklauso ir rezultatas: „*Visi nori laimėti ir gauti iš to kažkokios naudos ar atlygį už jų atliktą darbą ar pasiektus rezultatus*“; „*<...> nuo rezultatų priklauso finansavimas*“; „*Sportui mažai skiriama lėšų, dėl to visi nori pasipelnyti finansiškai*“. Dalis studentų akcentuoja, kad finansavimas turėtų būti skiriamas profesionaliam sportui, pasak jų, Lietuvą garsina jau nusipelnę sportininkai, todėl reikėtų negailėti finansavimo būtent šiam sektoriui: „*<...> daugiau lėšų skirti profesionaliam sportui, kad būtų iš ko mokėti algas*“. Tiriamieji pastebi, kad komandos vadovui, komanda yra pasipelnymo objektas; „*<...> komanda komandos vadovui yra pinigų šaltinis*“.

Subkategorijos *Garbės ir prestižo siekis* teiginiai atskleidžia tiriamųjų požiūrį į šią apgaulės siekimo priežastį: „*<...> visi nori garbės ir pripažinimo <...>*“. Studentai laimėjimus suvokia kaip garbės ir prestižo rodiklius: „*<...> pergalė išaukština sportininką <...>*“; „*<...> laikui bėgant nebeliks pagarbos <...>*“; „*Sportą valdo ne sportinis interesas, o prestižas*“. Anot L. Tautvaišaitės (2007) toks sporto traktavimas yra sovietinės tradicijos tęsia, nes kiekviena pergalė buvo šansas parodyti socialistinės kultūros ir sovietų liaudies pasiekimus. Taigi, apibendrinant svarbu pažymėti, kad visuomenė vis mažiau orientuojasi į valstybingumą, o šalies įvaizdį, siekia parodyti garbe įgyjama, varžantis su kitais.

Tyrimų atsakymų analizė išryškino subkategorijos *Baimė pralaimėti, nepasitikėjimas savo jėgomis* turinį. Jį atspindintys teiginiai rodo, kad iš baimės pralaimėti ir noro nugalėti galima imtis įvairių priemonių pasiekti norimą tikslą, tačiau išaiškėjus tiesai, pergalės džiaugsmą apkartina gėda ir sąžinės graužatis: „*Bijodamas pralaimėti, varžybų metu bandai sukčiauti, tu apgauni ne kitus, bet pats save, o išaiškėjus tiesai, būsi pažemintas <...>*“. Studentai pažymi ir tai, kad „*Sukčiauja tie sportininkai kurie nepasitiki savo jėgomis ir bijo pralaimėti <...>*“.

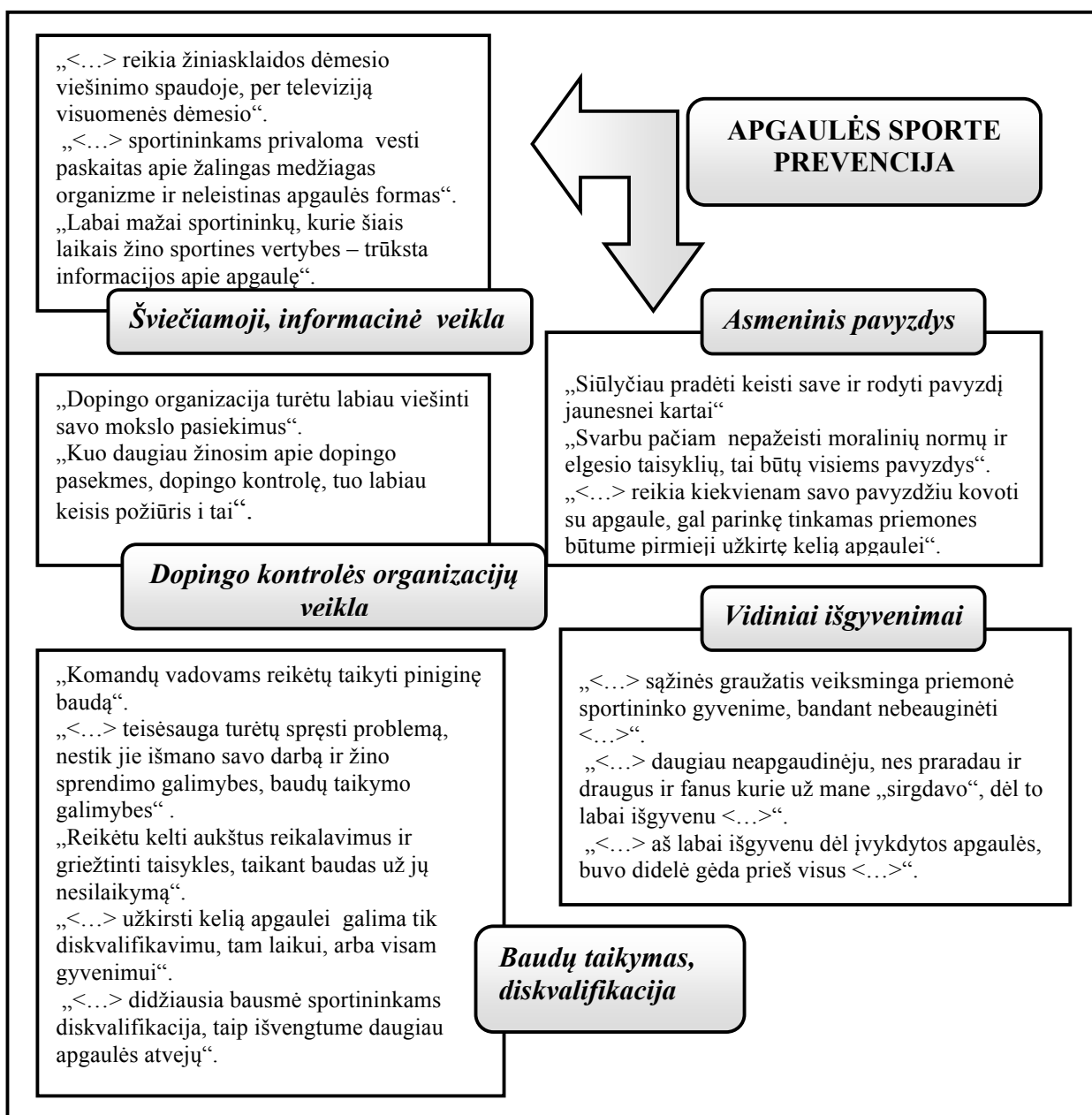
„Profesionalus sportas - yra milžiniška verslo mašina su puikiai veikiančiais rinkodaros mechanizmais“ (Baranauskas, 2008). Tai patvirtina ir studentų išsakyti teiginiai: „*Profesionalų sportą valdo pinigai <...>*“. Studentai akcentuoja, kad apgaulė profesionaliame sporte yra išplitusi dideliu mastu: „*Apgaulės reiškinyje ypač populiarius profesionaliame sporte*“; „*Profesionaliame sporte jau per vėlu spręsti apgaulės problemą, nes ji masiškai išplitusi <...>*“; „*<...> profesionaliame sporte pikta stebėti dideliu mastu plintančius sukčiavimo atvejus <...>*“. Tyrimo rezultatai atskleidė ir tai, kad patys studentai sukčiauja vardan laimėjimo, pripažinimo, ir jų toks poelgis neverčia susimąstyti: „*<...> pats profesionaliame sporte siekiau pergalės apgaudinėjant ir jaučiausi gerai <...>*“. Taigi galima teigti, kad profesionalaus sporto atstovai sumenkina mūsų visuomenės sąžiningo sporto principus.

Subkategorijos *Susitaikymas su apgaulės reiškiniu sporte* turinys atskleidžia tiriamųjų susitaikymą su apgaulės reiškiniu sporte: „*Nuo senų laikų yra apgaulė, jos niekaip neišvengsim ir manau net nereikia stengtis tai pakeisti*“; „*Sportinių rezultatų siekimas yra svarbiau už bet*

kokias pasekmes ir sportines vertybes <...>“; „<...> šiuolaikinėje visuomenėje apgaulė sporte neišvengiama ir su tuo reikia susitaikyti <...>“. Iš teiginių turinio galima suprasti, ir dar kartą pažymėti, kad būtina studentus supažindinti su sporto vertybėmis ir imtis prevencinių priemonių, kurios skatintų garbingai kovoti arba bent jau pakeisti požiūrį į apgaulę sporte.

Apgaulės sporte prevencija.

Kategoriją *Apgaulės sporte prevencija* atspindi (žr. 10 pav.) šios subkategorijos: *Šviečiamoji, informacinė veikla; Asmeninis pavyzdys; Dopingo kontrolės organizacijų veikla; Vidiniai išgyvenimai; Baudų taikymas, diskvalifikacija.* (Subkategorijų turinys, grindžiamas rašinių analizės pagrindu išskirtais teiginiais).

10 pav. Apgaulės sporte prevencijos struktūra (kategorija ir subkategorijos)

S. Zaksaitės (2010) nuomone, sportas siejamas su teigiamais dalykais: fiziniu aktyvumu, fiziniais ir intelektualiais gebėjimais, dvasiniu ir fiziniu tobulėjimu. Tačiau kaip ir kiekvienoje žmogaus veiklos srityje, taip ir sporte yra norminis (konvencinis) elgesys ir egzistuoja nuokrypių nuo konvencinio elgesio, kai kurie iš jų pagal pavojingumą gali būti lyginami su nusikalstamomis veikomis. Didžiausi pažeidimai sporto srityje yra susiję su dopingu, smurtu ir korupcija.

Subkategorijos *Šviečiamoji, informacinė veikla* turinys atskleidžia, kad studentams trūksta informacijos apie apgaulės sporte formas ir prevenciją; „<...> *sportininkams privaloma vesti paskaitas apie žalingas medžiagas organizme ir neleistinas apgaulės formas*“; „*Labai mažai sportininkų, kurie šiais laikais žino sportines vertybes – trūksta informacijos apie apgaulę*“. Tiriamieji pripažįsta, kad geriausias būdas sumažinti apgaulės reiškinį - „<...> *reikia žiniasklaidos dėmesio viešinimo spaudoje, per televiziją visuomenės dėmesio*“.

Asmeninio pavyzdžio subkategorijos turinį akcentuoja teiginiai: „*Siūlyčiau pradėti keisti save ir rodyti pavyzdį jaunesnei kartai*“; „*Svarbu pačiam nepažeisti moralinių normų ir elgesio taisyklių, tai būtų visiems pavyzdys*“; „<...> *reikia kiekvienam savo pavyzdžiu kovoti su apgaule, gal parinkę tinkamas priemones būtume pirmieji užkirtę kelią apgaulei*“. Vertinant tokias būsimų kūno kultūros pedagogų išsakytas mintis, galima tik pasidžiaugti, kad yra taip mąstančių studentų. Toks požiūris skatina galvoti ne apie kitus, bet apie patį save, nes tik nuo savęs reikia pradėti kažką keisti.

Būsimieji kūno kultūros mokytojai pastebi dopingo organizacijos spragas: „*Dopingo organizacija turėtų labiau viešinti savo mokslo pasiekimus*“; „*Kuo daugiau žinosim apie dopingo pasekmes, dopingo kontrolę, tuo labiau keisis požiūris i tai*“. Vertinant tokius pastebėjimus galima pažymėti, kad studentams trūksta informacijos apie dopingo kontrolės organizacijų veiklą. Reikėtų pabrėžti, kad dopingo kontrolės funkcijomis turėtų rūpintis ne tik Tarptautinis olimpinis komitetas (TOK), bet ir pačios sporto organizacijos, kurios turėtų vadovautis etikos nuostatais ir skiepyti sportininkams kilnaus ir garbingo elgesio pavyzdį.

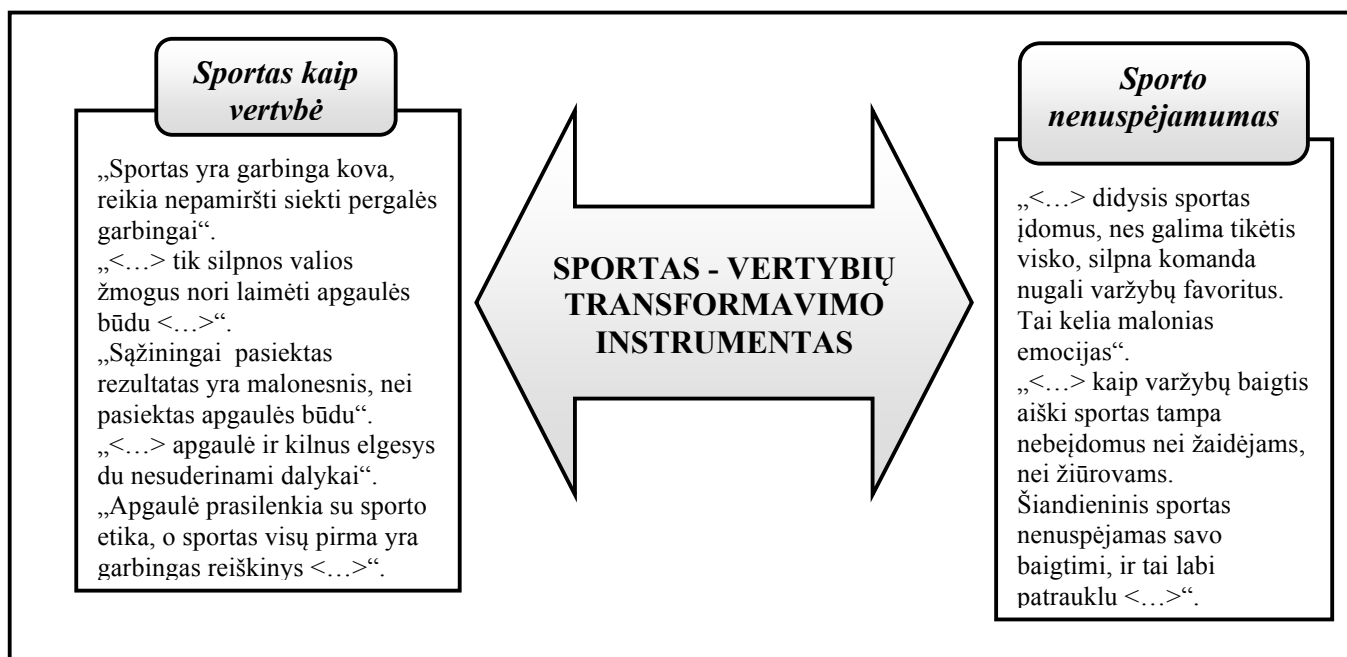
Subkategorijos *Vidiniai išgyvenimai* turinys atskleidžia studentų jausmus ir emocijas apgaulės atveju ir, ją patyrus. Emocijos, pasak A. Palujanskienės ir D. Tamulynaitės (2009), tai žmogaus santykio su vidinio ar išorinio pasaulio objektais išgyvenimas. Autorės jausmus vertina kaip sąlygiškai pastovius, patvarius, ilgą laiką trunkančius emocinius išgyvenimus. Jausmai gali būti apspręsti socialinės aplinkos (auklėjimo, asmeninės patirties). Tai įrodo ir studentų teiginiai, kurie įrodo, kad elgdamasis nesąžiningai jautiesi labai negerai. Jie įsitikinę, kad toks jausmas daro teigiamą įtaką tolesnėje sportinėje karjeroje: „<...> *sąžinės graužatis veiksminga priemonė sportininko gyvenime, bandant nebeauginėti <...>*“. Buvo ir tokių studentų nuomonių, teigiančių, kad negarbingas poelgis sugadino santykius su artimaisiais ir gerbėjais. Tokią

nuomonę išsakę studentai pripažįsta, kad tai pakeitė jų gyvenimą: „<...> *daugiau neapgaudinėju, nes praradau ir draugus ir fanus, kurie už mane „sirgdavo“, dėl to labai išgyvenu <...>“*. „<...> *aš labai išgyvenu dėl įvykdytos apgaulės, buvo didelė gėda prieš visus <...>“*. A. Maslow (1970) teigia, kad žmogaus elgesį lemia paveldėtų poreikių grupė. Jei žmogus patenkina vieną savo poreikių grupę, atsiranda poreikis patenkinti kitą poreikių grupę. Taigi verta pažymėti, kad didžiausią įtaką daro pripažinimo siekimas, statuso, prestižo, savosios vertės patyrimo poreikis.

Subkategoriją *Baudų taikymas, diskvalifikacija* išreiškiantis teiginių turinys atskleidžia studentų pamastymus apie sportininko, trenerio ar komandos nušalinimą iš rungtynių, arba draudimą dalyvauti varžybose už taisyklių, nuostatų ar etikos normų pažeidimus; „<...> *užkirsti kelią apgaulėi galima tik diskvalifikavimu, tam laikui, arba visam gyvenimui“*; „<...> *didžiausia bausmė sportininkams diskvalifikacija, taip išvengtume daugiau apgaulės atvejų“*. Studentai pabrėžia, kad geriausias būdas sumažinti apgaulės atvejus sporte - piniginių baudų taikymas nesąžiningiems sporto dalyviams. „*Komandų vadovams reikėtų taikyti piniginę baudą“*; „*Reikėtų kelti aukštus reikalavimus ir griežtinti taisykles, taikant baudas už jų nesilaikymą“*. Tyrimo dalyviai pripažįsta, kad nesąžiningo elgesio atvejus turėtų griežčiau prižiūrėti teisėsaugos specialistai; „<...> *teisėsauga turėtų spręsti problemą, nes tik jie išmano savo darbą ir žino sprendimo galimybes, baudų taikymo galimybes“*.

Sportas - vertybių transformavimo instrumentas.

Kategoriją *Sportas - vertybių transformavimo instrumentas* atspindi (žr. 11 pav.) subkategorijos: *sportas kaip vertybė; sporto nenuspėjamumas*. Subkategorijų turinys, grindžiamas rašinių analizės pagrindu išskirtais teiginiais.

11 pav. Sporto vertybių transformavimo struktūra (kategorija ir subkategorijos)

Sportas - tai kultūros vertybė, o vertybė – tai tarsi orientyrai, kuriais žmonės vadovaujasi, spręsdami apie tai, kas yra gėris, o kas blogis, grožis ir bjaurumas, malonumas ir nemalonumas. Vertybės yra standartai, tačiau jos nėra neutralios, jos teigiamai ir neigiamai vertinamos, besiskiriančios savo reikšmingumu. Vertybės yra kriterijai, pagal kuriuos žmonės įvertina savo tikslų teisingumą (Čiužas, Ratkevičienė, Stankevičius, Vosyliūtė, 2005).

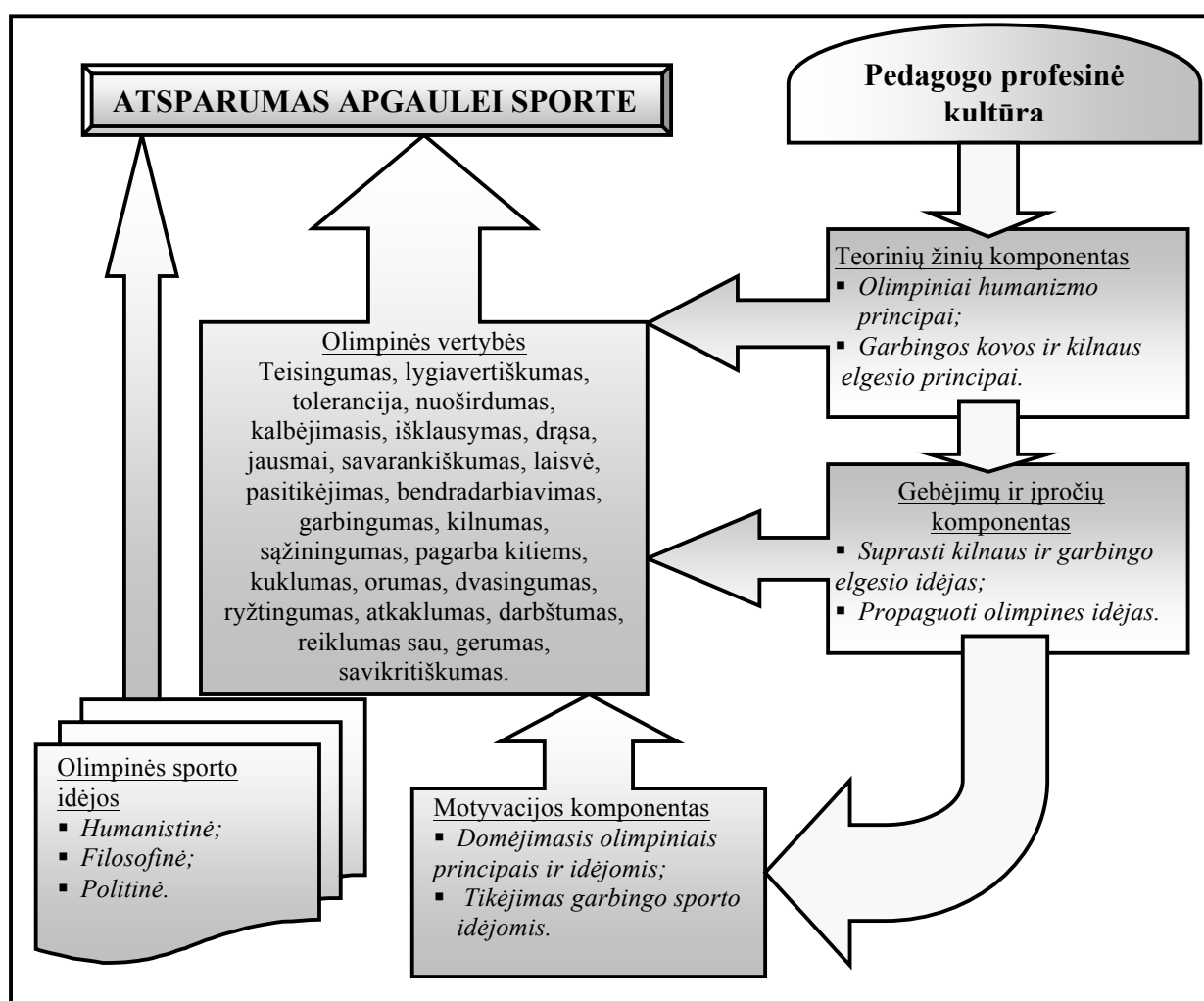
Kategorijoje *Sportas - vertybių transformavimo instrumentas* pirmoji subkategorija pavadinta *Sportas kaip vertybė*. Būsimieji kūno kultūros ir sporto pedagogai turi savo poziciją dėl garbingos kovos principų: „*Sportas yra garbinga kova, reikia nepamiršti siekti pergalės garbingai*“; „*Apgaulė prasilenkia su sporto etika, o sportas visų pirma yra garbingas reiškinys <...>*“; „*<...> apgaulė ir kilnus elgesys du nesuderinami dalykai*“. Studentai pripažįsta, kad „*Sąžiningai pasiektas rezultatas yra malonesnis, nei pasiektas apgaulės būdu*“. Tokie duomenys rodo, kad nors ir sporte pastebimi apgaulės atvejai, tačiau pagrindinės sportinės vertybės sportininkams padeda suvokti garbingo žaidimo prasmę ir malonumą. Studentų teiginiai atskleidė, tikrąsias apgaudinėjimo priežastis: „*<...> tik silpnos valios žmogus nori laimėti apgaulės būdu <...>*“. Vėlgi tenka pripažinti, kad nėra lengva siekti aukšto rezultato tuo pačiu nepamirštant sąžiningumo, pagarbos ir garbingo elgesio varžybų metu.

Subkategorijos *Sporto nenuspėjamumas* teiginiai atskleidžia, kodėl studentai domisi sportu. Pagrindinis motyvas – nenuspėjamumas, kuris vertinamas kaip sporto patrauklumo žmonėms pagrindas (Dobson, Goddard, 2001). Įvairios sporto varžybos traukia žmones, kadangi taip sukuriama stiprus susijaudinimo, azarto pojūtis: „*<...> didysis sportas įdomus, nes galima tikėtis visko, silpna komanda nugali varžybų favoritus. Tai kelia malonias emocijas*“; „*Šiandieninis sportas nenuspėjamas savo baigtimi, ir tai labai patrauklu <...>*“. Aukščiau

aprašytoje kategorijoje *Sporto apgaulės rūšys* minėjome, kad daugelis studentų pripažįsta tą faktą, kad varžybos yra sutartos, Tai įrodo ir šios subkategorijos teiginių turinys: „*Susidomėjimas varžybomis mažėja, kaip žinoma varžybų baigtis*“; „*<...> kaip varžybų baigtis aiški sportas tampa nebeįdomus nei žaidėjams, nei žiūrovams.*“

3.2. Studentų apgaulės sporte edukacinės sistemos projektavimo galimybės: hipotetinis modelis

Teorinio atsparumo apgaulei sporte modelio turinys (2 pav.) ir kokybinio tyrimo rezultatai atvėrė galimybę sudaryti studentų apgaulės sporte edukacinės sistemos projektavimo hipotetinį modelį, kurio pagrindą sudaro olimpinio ugdymo vertybės (žr. 12 pav.).

12 pav. Atsparumo apgaulei sporte hipotetinis modelis

Konstruojant atsparumo apgaulei hipotetinį modelį, remtasi olimpinio ugdymo komponentais, kurių pagrindinis tikslas - skleisti olimpizmo idėjas ir sporto vertybes, skatinti kilniai ir garbingai elgtis ne tik sporte, bet ir gyvenime brandinti olimpinę sąmonę, padėti

susikurti olimpinės kultūros pagrindus, kurie būtų susiję su realiomis šiandienos gyvenimo situacijomis, esminėmis mūsų amžiaus asmens, tautos ir pasaulio problemomis (Miškinis, 2005).

Atsparumą apgaulėi sporte įtakoja dvi pagrindinės sudedamosios dalys: olimpinės sporto idėjos (humanistinė, filosofinė, politinė) ir olimpinės vertybės.

1. Olimpinės sporto idėjos.

Olimpinės sporto idėjos literatūroje skirstomos į (Miškinis, 2005):

Humanistines: paremtos žmonių lygybės principu. Sportuojant ir siekiant sportinių rezultatų parodomas siekis įveikti nacionalinius, rasinius, turtinius ir kitokius prieštaravimus.

Filosofines: remiasi į dvasiškai, fiziškai, doroviškai, protiškai išsivysčiusios, laisvos asmenybės ugdymą, taikant varžybų ir žaidybinių ugdymo metodus, sportinę veiklą, sportavimą siejant su kita visuomenei ir asmeniui naudinga veikla. Šios idėjos pagrindas – žmogaus siekimas asmeninio tobulumo, savo gebėjimų išugdymas.

Politines: visų pasaulio tautų bendravimas ir susitaikymas.

2. Olimpinės vertybės.

Olimpinių vertybių formavimas yra vienas iš pagrindinių veiksnių, siekiant išvengti apgaulės sporte reiškinių. Olimpinės vertybės, kurios kovoja su negarbinu elgesiu yra šios: teisingumas, lygiavertiškumas, tolerancija, nuoširdumas, kalbėjimasis, išklausymas, drąsa, jausmai, savarankiškumas, laisvė, pasitikėjimas, bendradarbiavimas, garbingumas, kilnumas, sąžiningumas, pagarba kitiems, kuklumas, orumas, dvasingumas, ryžtingumas, atkaklumas, darbštumas, reiklumas sau, gerumas, savikritiškumas. Siekiant išvengti apgaulės sporte, reikia ugdyti asmenybę, kurioje būtų suformuotos olimpinės vertybės. Tokias vertybės formuoja trys pagrindiniai orientaciniai komponentai:

Teorinių žinių komponentai.

Neabejotina, kad olimpinių žinių svarbą padeda formuoti olimpinis švietimas, skiepijantis humanistinius olimpizmo idealus, dvasines vertybes. Šiuo pagrindu grindžiami olimpiniai humanizmo, garbingos kovos ir kilnaus elgesio principai. Olimpinių švietimo principus sudaro: pagrindinės olimpinės sąvokos, žinios apie Antikos laikus, šiuolaikinės olimpiados žaidynes, kilnus elgesys ir sudedamosios jo dalys, dvasinės vertybės, nuostatos t.t. Pagrindinė olimpinių švietimo paskirtis: skleisti žinias apie olimpizmą, olimpinių sąjūdį ir olimpinių sportą. Formuoti motyvaciją dalyvauti olimpiniam sąjūdyje, domėtis juo, sportuoti. Taip pat padėti suprasti olimpines idėjas, sporto esmę ir grožį (Vaikų ir jaunimo olimpinis ugdymas, 2002).

Gebėjimų ir įpročių komponentai.

Šie komponentai formuojasi per organizuojamus olimpinius renginius, kuriuose propaguojamos olimpinės, garbingos kovos, kilnaus elgesio idėjos, taip pat skatinama

mankštintis ir sportuoti. Sistemingai lavinant ir tobulinant pasirinktos veiklos gebėjimus ir įgūdžius ugdoma asmenybė, kuri tampa atsparesnė apgaulei sporte.

Motyvacijos komponentas.

Motyvacijos komponentas kyla iš asmenybės, kuri domisi olimpiniais principais ir idėjomis, nuoširdžiai tiki garbingo sporto idėjomis. Tokia motyvacija, paremta tikėjimu bei domėjimusi, ji formuoja olimpines vertybes, kurios projektuoja atsparumą negarbingam elgesiui sporte.

3. Pedagogo profesinė kultūra.

Verta pažymėti, kad pedagogo profesinė kultūra formuojama per ugdymo prizmę. Jos specifiškumą išsamiausiai atspindi trys komponentai, kurie formuojami per vertybių, pedagoginių žinių, mokėjimų bei įgūdžių, kuriuos pedagogai išsiugdo ir perduoda savo ugdytiniams. Taigi, toks ugdymas yra vienas pagrindinių olimpinių vertybių formavimo veiksmų.

Apgaulės sporte edukacinės sistemos projektavimo hipotetinis modelis sukonstruotas olimpinių vertybių pagrindu, ir tai teikia vilčių, kad jo idėjos bus pripažintos Lietuvos kilnaus sportinio elgesio komiteto, Lietuvos olimpinė akademijos, Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, skleidžiant olimpinio ugdymo idėjas vaikų ir jaunimo tarpe, diegiant ir įtvirtinti įpročius garbingos kovos su varžovais ir kilnaus elgesio įpročius.

DISKUSIJA

Įvairiapusis apgaulės sporte reiškinių suvokimas ypač aktualus dėl to, kad nusikalstamo elgesio sporto srityje ištyrimo lygis Lietuvoje nors ir plėtojamas pozityvia linkme, tačiau dar nėra pakankamas. Kaip parodė literatūros šaltinių analizė, sportas siejamas su konkurencija ir lenktyniavimu, su siekiu konkreta rezultato, priklausančio nuo atleto pastangų. Sporte, kaip teigia daugelis autorių (Miškinis, 2002; Stonkus, 2002; Šukys, Kardelienė, Kardelis, 2008; Šukys, 2010), neišvengiama intrigų, nuoskaudų, nusivylimų, siekimo laimėti bet kokia kaina, slaptų susitarimų, – visa tai gali skatinti nusikalstamą elgesį. Paprastai sportas siejamas su teigiamais dalykais: fiziniu aktyvumu, fiziniais ir intelektualiais gebėjimais, dvasiniu ir fiziniu tobulėjimu. Tačiau, kaip ir kiekvienoje žmogaus veiklos srityje, taip ir sporte, yra norminis (konvencinis) elgesys, egzistuoja nuokrypių nuo konvencinio elgesio, kai kurie pagal pavojingumą gali būti lyginami su nusikalstamomis veikomis (Zaksaitė, 2010, p.136). Taigi galima teigti, kad esminės sporto savybės nėra vien intelektinis ir fizinis tobulėjimas, tolerancija bei lygios galimybės (nors, be abejonės, to turėtų būti siekiama). Sportas yra sudėtingas, konkurencija grindžiamas socialinis institutas, su visais kiekvienai visuomenei ir laikotarpiui būdingai privalumais, trūkumais, vidiniais ir išoriniais prieštaravimais.

Mūsų tyrimas patvirtino itin aktualios problemos egzistavimą - šiandien sunku įsivaizduoti sportininkus, garbingai kovojančius ir nesiekiančius pripažinimo sporte bet kuria kaina. Šio reiškinių egzistavimas įpareigoja puoselėti olimpines idėjas, teigiančias, kad olimpizmas – gyvenimo filosofija, aukštinanti ir į darnią visumą jungianti kūno, valios ir proto savybes. Lyginant gautus tyrimo rezultatus su kitų tyrėjų atliktų tyrimų rezultatais, kurie susiję su nesąžiningumu sporte tematika, išskiriama ir panašumų, ir skirtumų.

S. Šukys (2010) analizuoja prosocialaus ir antisocialaus elgesio skales bei jaunimo vertybių sportinėje veikloje instrumentų adaptavimo etapus. Prosocialus elgesys, anot Barr, Higgins - D'Alessandro (2007) - savanoriška pagalba, naudos suteikimas kitiems. Antisocialus - savanoriški veiksmai, kuriais padaroma skriauda kitiems. Straipsnyje nurodomos skalės, kuriomis matuojamos dvi prosocialaus (prosocialus elgesys su komandos draugais ir varžovais) ir dvi - antisocialaus (antisocialus elgesys su komandos draugais ir varžovais) elgesio formos. Antisocialaus elgesio su varžovais skalę sudaro daugiausia teiginių, o prosocialaus elgesio su varžovais skalę - mažiausiai teiginių. Visų skalių vidinis suderinamumo balas yra tinkamas (nuo 0,79 iki 0,85). Nustatytas silpnas ryšys tarp sportininkų prosocialaus elgesio su komanda ir varžovais. Pastebėtas ryšys tarp sportininkų antisocialaus elgesio su komandos draugais ir jų elgesio su varžovais. Analizuojant skalę, galima išsiaiškinti sportuojančių vaikų požiūrį į vertybes, bei elgesį sportinėje veikloje. Anot S. Šukio (2005), ši skalė skirta tirti ne nuostatoms,

bet elgesio raiškai. Šis tyrimas tarsi patvirtino mūsų tyrimo aktualumą, pasireiškiantį jaunų žmonių požiūrį į sporto vertybes, padėjo geriau suvokti atliktą kokybinio tyrimo rezultatų interpretaciją.

2013 m. atliktas šio darbo autorės kiekybinis tyrimas, rengiant bakalauro darbą, susietas su *Kūno kultūros* studijų programos studentų požiūrio analize į galimus apgaulės atvejus sporte. Klausimyną sudarė devyniolika teiginių, atsispindinčių sporto veiklos dalyvių (sportininkų, trenerių, teisėjų, varžybų organizatorių, vadovų ir kt.) galimą elgesį. Kiekvieną teiginį reikėjo įvertinti, pažymint, kaip dažnai toks elgesys, tiriamųjų nuomone, *sutinkamas* sporto praktikoje ir antroje anketos struktūrinėje dalyje buvo pateikti identiški teiginiai, kuriuose tyrimo dalyviai turėjo nurodyti, kiek toks elgesys, jų nuomone, yra *pateisinamas*. Požiūrio į apgaulės paplitimą sporte tyrimo rezultatai parodė, kad *Kūno kultūros* studijų programos studentai dažniau sutinka, negu pateisina negarbingus veiksmus, provokuojančius varžovus netinkamai elgtis, nors patys nėra linkę toleruoti tokį elgesį. Vertinant nuomonių pasiskirstymą lyties specifiškumo aspektu, paaiškėjo, kad moterys nėra linkusios manipuliacijas sporte pateisinti. Vyrai, priešingai, pritaria, kad retkarčiais draudžiami veiksmai ir taisyklių pažeidimai gali būti pateisinami, nes jie padeda komandai pasiekti užsibrėžtą tikslą. Tyrime dalyvavusios studentės, kaip ir studentai - vyrai, dažniausiai sutinka su faktu, kad sporto praktikoje egzistuoja apgaulės formos, padedančios pasiekti pergalę varžybose. Tuo pačiu, moterys niekada nepateisina apsimestinio ir nesąžiningo, apgaulingo elgesio - vyrai tokį elgesį linkę pateisinti, jei tai susiję su laimėjimo siekiais.

Šio tyrimo rezultatai leido mums įsigilinti ir geriau suvokti kokybinio tyrimo rezultatus, įsitikinti, kad apgaulės sporte reiškiny – itin aktuali šių dienų problema.

Tyrimo perspektyva

Tyrimas turi aiškią ateities perspektyvą ir teikia teorinį-metodologinį pagrindą tolimesniems apgaulės sporte tyrimams: teorinio ir empirinio tyrimo duomenų pagrindu sukurtą hipotetinį modelį tikslinga patikrinti ir įvertinti papildomais tyrimais praktinėje akademinė studijų veikloje, nustatant apgaulės sporte prevencinių priemonių galimybes, jų efektyvumą ir tendencijas. Aktualu ateityje atlikti gilesnius apgaulės sporte fenomeno tyrinėjimus, taikant giluminio interviu metodą, kuris sudarytų galimybę atsiskleisti naujoms analizuojamo fenomeno išraiškoms, patikslinti ir papildyti profesinės kultūros tobulinimo galimybes, taikant olimpinio ugdymo filosofiją.

IŠVADOS

Išvados grindžiamos teorinių išvalgų pagrindu:

1. Išanalizavus literatūros šaltinius apie apgaulės sporte situaciją, paaiškėjo, kad iki šiol nėra atrasta veiksmingų būdų kovoti su šiuo reiškiniu. Vertinant apgaulę sporte provokuojančius veiksnius, pažymėtina, kad garbė ir pripažinimas - tai pagrindiniai apgaulės sporte motyvai. Jie suprantami kaip sportinės veiklos dalis, kuri kenkia sporto įvaizdžiui ir nuolat plinta. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad susitarimai dėl sporto varžybų arba rungtynių rezultato, nelegalių lažybų yra viena iš labiausiai paplitusių apgaulės sporte reiškinių.

2. Neteisėtas disponavimas draudžiamomis medžiagomis ir metodais yra pavojingas dėl daugelio priežasčių: pažeidžiami garbingos ir kilnios kovos principai, menkinamas sporto įvaizdis. Dopingas sukelia pavojų sveikatai, mažina sportininko motyvaciją savo jėgomis pelnyti garbingą vietą, dėl ko nukenčia sąžiningi sportininkai ir patys dopingą vartojantys asmenys. Draudžiamos medžiagos ypatingai kenkia jaunimui, linkusiam greitai susižavėti sportininkais ir norinčiam tiek pozityvia, tiek negatyvia prasme būti panašiais į juos.

3. Literatūros šaltinių analizė atskleidė, kad profesinė kultūra yra neatsiejama nuo pačio žmogaus kultūros ir turi betarpišką ryšį su asmeninėmis vertybėmis. Tačiau mokslinėje literatūroje trūksta giluminių, sisteminių empirinių tyrimų apie dorovinių vertybių reikšmę profesinei kultūrai, pasitelkus tuo tikslu olimpinį ugdymą. Mūsų analizuojamos problemos kontekste profesinė kultūra glaudžiai siejasi su olimpine kultūra, kuri suprantama kaip gyvenimo filosofija, aukštinanti ir į darnią visumą jungianti kūno, valios ir proto savybes.

Išvados, grindžiamos empirinio tyrimo rezultatu pagrindu:

1. Tiriant studentų požiūrį į apgaulės sporte reiškinių, nustatytos šios prasminės kategorijos charakterizuojančios apgaulės sporte formų įvairovę ir kompleksiskumą, provokuojančius veiksnius ir kita: *sporto varžybų kontrolė; apgaulės sporte tipai; apgaulės sporte priežastys; apgaulės sporte prevencija; sportas - vertybių transformavimo instrumentas.*

2. Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė studentų siūlomus varžybų kontrolės variantus, neigiamų nuostatų į neleistinus susitarimus sporte, teisėjų, trenerių papirkinėjimo motyvų raišką. Studentų nuomonių apie apgaulę vertinimas leidžia teigti apie egzistuojantį sporto trenerių nesąžiningumą, „vaidybos“ sporte reiškinių, pelno siekimą bet kuria kaina, įvairių sporto institucijų darbuotojų nesąžiningumo atvejus.

3. Sportuojantys studentai patvirtina, kad apgaulės sporte reiškinys yra paplitęs dideliu mastu. Tuo pačiu jie išsako susitaikymą su apgaule sporte.

4. Tikėtina, kad teorinių išvalgų ir empirinio tyrimo pagrindu sukonstruotas apgaulės sporte edukacinės sistemos projektavimo hipotetinis modelis įgys praktinę reikšmę ir bus

sėkmingai realizuojamas vaikų ir jaunimo tarpe skleisti olimpinio ugdymo idėjas, diegti ir tvirtinti įpročius garbingai kovoti su varžovais, kilniai elgtis. Universitetinėje erdvėje apgaulės sporte prevencija gali reikštis kaip daugiafunkcinis reiškinys ir daryti teigiamą įtaką studentų vertybinėms orientacijoms, jų profesinei kultūrai.

5. Pasitvirtino tyrimo hipotezė: akademinio jaunimo profesinėje kultūroje nėra griežtai išreikšto neigiamo požiūrio į apgaulės reiškinį sporte, todėl atsparumo apgaulei sporte edukacinės sistemos projektavimas gali būti vertinamas kaip priemonė, teigiamai įtakojanti sportuojančių studentų profesinę kultūrą, vertybinių orientacijų raišką.

REKOMENDACIJOS

Švietimo politikams, sporto strategams:

Tarptautinėje erdvėje skiriamas dėmesys apgaulės sporte reiškiniui, jo prevencijai. Atsižvelgiant į tarptautines patirtis, siūlytina Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai, Kūno kultūros ir sporto departamentui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos tautinio olimpinio komitetui ir Lietuvos olimpinei akademijai dar aktyviau plėtoti olimpinių vertybių, etinių-dorovinių idėjas sportinėje veikloje (pavyzdžiui, organizuoti pilietines-olimpines akijas prieš svarbius įvykius ir pan.).

Bendrojo ugdymo mokyklų administracijai, pedagogams:

Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metams, Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų (2008) nuostatos skatina ypatingą dėmesį skirti dorinių vertybių ugdymui per įvairių dalykų, tame tarpe, ir per kūno kultūros pamokas, ugdymui. Tam bendrojo ugdymo mokykla turėtų sutelkti dėmesį ne tik į akademinis mokinių pasiekimus, bet ir vertybių ugdymą, atrandant efektyvius darbo su įvairaus amžiaus mokiniais metodus, šiuolaikiškas priemones ir formas.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos tautinio olimpinio komiteto ir Lietuvos olimpinės akademijos inicijuotas projektas „Vaikų ir jaunimo olimpinis ugdymas šalies mokyklose“ įrodė jame skleidžiamų idėjų socialinę vertę, kilnaus elgesio sporte ugdymo prasmingumą. Šias idėjas būtina plėtoti, todėl kūno kultūros pamokų turinys, neformalioji kūno kultūra turėtų skatinti mokinių bendravimo ir bendradarbiavimo etiką bei kultūrą, ugdyti savitarpio pagarbos, pagalbos, solidarumo, teisingumo, garbingumo, atsakomybės, tolerancijos nuostatas ir jausmus.

Universitetų dėstytojams, studijų programų rengėjams:

Studentų, būsimųjų kūno kultūros ir sporto pedagogų, supažindinimas su vertybių pasauliu yra svarbus profesinės kultūros ugdymo uždavinys, turintis socialinę ir dorovinę vertę. Tuo tikslu studijų programų, atskirų modulių turinyje tikslinga didesnę dėmesį skirti sporto dorovinėms vertybėms, įtvirtinančioms garbingos kovos ir kilnaus (doro) elgesio nuostatas, turinčioms ypatingą ugdomąjį poveikį asmenybei: būtent sporto vertybės skatina teigiamas emocijas, įprasmina dorinio elgesio pasirinkimą sporto varžybų ir kitose gyvenimiškose situacijose. Taigi svarbu imtis prevencinių priemonių, kurios skatintų sportuojančius studentus garbingai kovoti arba bent jau pakeisti požiūrį į apgaulę sporte.

LITERATŪRA

1. Abromaitis A. (2009). *Sportą užvaldė agresija*. [interaktyvus] [Žiūrėta 2013-03-12]. Prieiga internetu: <<http://www.basketnews.lt/news-21025-sporta-uzvalde-agresija.html>>.
2. Barr J. J., Higgins-D'Alessandro A. C. (2007). *Adolescent empathy and prosocial behavior in the multidimensional context of school culture*. *The Journal of Genetic Psychology*, 168 (3), p. 231—250.
3. Berhman R. (1995). *Society, structure and child socialization*. Boston: Little Brown.
4. Bitinas B. (2011). *Edukologijos terminija: kokybė ir problemos*. Studija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
5. Borisova L. (2009). *Values as a Managerial Tool*. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 52. p. 7–19.
6. Butcher R., Schneider, A. (1998). *Fair Play as Respect for the Game*. *Journal of the Philosophy of Sport*, 25, p. 1-22.
7. Covrig D. M. (1996). *Sport, Fair Play, and Childrens Concepts of Fairness*. *Journal for a Just & Caringeducation*, 2 (2), p. 263–283.
8. Čiužas A., Ratkevičienė V., Stankevičius P. Vosyliūtė A. (2005). *Akademinis jaunimas: gyvenimo būdas ir vertybės*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
9. *Dabartinis Lietuvių kalbos žodynas* (2012). Vilnius. Lietuvių kalbos institutas.
10. *Danijos Karalystės įstatymas dėl tam tikrų dopingo preparatų draudimo* [Žiūrėta 2013-02-19]. Prieiga internetu: <http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti_Doping_Program/WADPLegal_Library/National_Legislation/Act_Prohibition_Certain_Doping_Substances_Denmark.pdf>.
11. Lukošienė D. (2007). *Vertybių ugdymas – asmens profesinės ir dvasinės raidos pamatas*. Vilniaus: Technikos kolegija.
12. Daukilas S. (2001). *Profesinio ugdymo pagrindai*. Vilnius: Petro ofsetas.
13. Dixon N. (1999). *On winning and athletic superiority*. *Journal of the Philosophy of sport*, 26, p. 10-26.
14. Dobson S., Goddard J. A. (2001). *The Economics of Football*. Cambridge University Press.
15. Dubin C. L. (1990). *Commission of Inquiry into the Use of Drugs and Banned Practices Intended to Increase Athletic Performance*. Ottava: ON, p. 517.
16. *Europos Komisijos Baltoji knyga dėl sporto*. Europos Bendrija (2007). [Žiūrėta 2013-03-15]. Prieiga internetu: <http://ec.europa.eu/sport/white-paper/doc/wp_on_sport_lt.pdf>.
17. Feezell R.M. (1988). *On the wrongness of cheating and why cheaters can't play the game*. *Journal of the Philosophy of Sport*, 15, p. 57-68.

18. Fedosiuk O. (2003). *Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos*. Teisė, (48), p.78-89.
19. Fisher N. (2000). *Competitive sport's imitation of war: Imagine the completeness of virtue*. *Journal of the Philosophy of sport*, 24, p. 16-37.
20. Gabnys A. (2014) *Sutartas profesionalus sportas – mastas, formos ir priešnuodžiai*. [interaktyvus] [Žiūrėta 2014-03-15]. Prieiga internetu: <<http://futboloekspertas.lt/straipsnis-sutartas-profesionalus-sportas-mastas-formos-ir-priesnuodziai>>.
21. Gellner E. (1999). *Tautos ir nacionalizmas*. Vilnius: Pradai, p. 21-40.
22. Genys D. (2011). *Olimpinio sporto pedagogika. Pergalės reikšmės kaita*. *Sporto mokslas*, 4 (66), p. 57.
23. Genys D. (2010). *Kultūrinė sporto pusė*. [interaktyvus] [Žiūrėta 13-02-12] Prieiga internetu: <<http://www.asirpsichologija.lt/index.php?id=542&category=11>>.
24. Gerrard B. (2004). *Sport management. The business of sport management*. Pearson education Limited. England, 7(19), p. 151-194.
25. Gerulskienė I. (2008). *Jaunųjų sportininkų socialinio elgesio problemos besikeičiančioje visuomenėje*. *Treneris*, (3), p. 17-23.
26. Heinemman K. (2012). *Sport and sociology of the body*. *Internacional review of sport sociology*, 3-4(15).
27. Hundley J. (2002). *The overemphasis on winning: a philosophical look*. In M. Holowchak (Ed.), *Philosophy of sport. Critical reading, crucial issues*. New Džersy.
28. Hsu L. (1997). *Cheating and sports rules*. International Olympic Academy, 7th Postgraduate Session, Greece.
29. Ibragimov M.A. (2005). *Profesionaliojo sporto vertybų ir komercinių renginių konkursų dalyvių ir organizatorių papirkimas: Latentiškumo problemos*. *Tardytojas*, 7 p. 40-42.
30. Karoblis P. (2012). *Tūkstančiai valandų sportui*. Vilnius: VPU.
31. Karoblis P. (2005). *Sportinio rengimo teorija ir didaktika*. Vilnius: VPU.
32. Kavolis V. (1996). *Kultūros dirbtuvė*. Vilnius: Baltos lankos.
33. Kazlauskienė I., Liutkevičienė M. (2013) *Etinių ir profesinių vertybių sąsajos studentų požiūriu*. Kaunas: Kauno kolegija.
34. Kesminas N. (2013). *Futbolo sukčių medžioklė*. [interaktyvus] [Žiūrėta 2014-03-15]. Prieiga internetu: <<http://www.sportas.naujiena/futbolas/futbolo-sukciu-medziokle-24-314049>>.
35. Kohn A. (1986). *No contest. The Case Against Competition*. Boston: Houghton Mifflin.
36. *Korupcija sporte* (2013) [interaktyvus] [Žiūrėta 2014-03-15]. Prieiga internetu: <<http://transparency.lt/news/2013/11/08/korupcija-sporte>>.
37. Laurinaitis M. (2014). *Rimšelis apie sportą šiandien*. [interaktyvus] [Žiūrėta 2014-03-15].

- Prieiga internetu: <<http://kitos-sporto-sakos/k-rimselis-apie-dopinga-sporte-siandien-tu-zvaigzde-o-rytoj-taves-niekas-nematys.d?id=63805264#ixzz3SgBh9zMR>>.
38. *Lažybų elgesio kodeksas. EU Atletes, Europos lošimų ir lažybų Asociacija EGBA, Europos sporto saugumo asociacija* [Žiūrėta 2013-02-10] Prieiga internetu: <<http://www.lpt.lt/Nuotraukos/lazybu%20elgesio%20kodeksas%20sportininkams-visas.pdf>>.
39. Jenkins J. (1997). *Šių laikų dorovinės problemos*. Vilnius: Alma littera.
40. Letenayova Z. (2005). *Cultural and Educational Programmes of NAAs, a step to the humanization of the society*. 8 th International Session for Directos of National Olympic Academies. Anicianta Olympia: Greece, p. 1-6.
41. Levi-Strauss C. (1992). *Rasė ir istorija*. Vilnius: Baltos lankos.
42. Lipiec J. (1996). *The fair play phylosophy*. European congress of fair play, p. 99-110.
43. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras II d. Specialioji dalis* (2009). Vilnius: Registrų centras.
44. Lietuvos tautinis olimpinis komitetas (2004). *Olimpinė chartija*. Vilnius: LSIC.
45. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: VPU p. 121.
46. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
47. Lueschen G. (1997). *Cheating in sport. Social problems in athletics*. Urba, IL: University of Illinois press.
48. Maslow A. H. (1970). *Motivation and personality*. New York: Harper.
49. Malinauskas R. (2003). *Sporto psichologijos pagrindai*. Kaunas: LKKA.
50. Marcinkevičiūtė L. (2010). *Darbuotojų motyvavimo modeliai: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Kaunas: Akademija.
51. Merton R.K. (1973) *Sociology of Science*. Chicago: University of Chicago Press.
52. Minkevičius A., Žydžiūnaitė L. (2009). *Valstybės tarnautojų vertybinis potencialas ir viešojo administravimo pokyčiai*. *Viešasis administravimas*, 3–4 (23–24), p. 61–67.
53. Miškinis K. (2002). *Sporto pedagogikos pagrindai*. Kaunas: LKKA.
54. Miškinis K. (2005). *Trenerio veiklos optimizavimas*. Vilnius: LSIC.
55. Miškinis K. (2006). *Trenerio pagalbininkas*. Vilnius: Lietuvos sporto informacijos centras.
56. Palujanskienė A., Tamulynaitė D. (2009). *Psichologijos pagrindai*. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas.
57. Parsons T. (1997). *The social system*. New York: The Free Press.
58. *Pasaulinis antidopingo kodeksas* (2009). Antidopingo agentūra. Vilnius: LISC.
59. Preston, I., Szymanski, S. (2003). *Cheating in contests*. *Oxford Review of Economic Policy*, 19 (4). p. 612-624.

60. Pruskus V. (2003). *Verslo socialinė ir etinė atsakomybė rinkodaros aspektu. Verslas: teorija ir praktika*. Vilnius: Technika.
61. Puzinauskas Z. (1959) *Sportas ir charakteris*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidykla.
62. Rosenberg D. (1995). *The concept of cheating in sport*. International Journal of Physical Education, 32(2), p. 4-14.
63. *Sporto terminų žodynas*. (2002). (Sudarytojas S. Stonkus). Kaunas: LKKA.
64. Shivers J. (2001). *Violence, the Schools and Sport*. Fair Play: Violence in Sport and Society.
65. Stephens D. E. (2000). *Predictor of likelihood to aggress in youth soccer: An examination of coed and all girls teams*. Journal of sports behavior, 23(3), p. 311-325.
66. Stonkus S. (2002). *Žaidimai. Teorija ir didaktika*. Kaunas: LKKA.
67. Šukys S. (2000). *Sportas ir jo etinis pagrindas: kritinis vertinimas. Būk stipri ir dora, Lietuva!* Kaunas: LKKA.
68. Šukys S. (2010). *Prosocialaus ir antisocialaus elgesio skalės bei jaunimo vertybių sportinėje veikloje klausimyno adaptavimas lietuviams*. Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija, 3(78), p. 97-104
69. Šukys S. (2008). *Būsimųjų kūno kultūros ir sporto specialistų nuostatų į dorovines vertybes sporte kaita studijų metais*. Sporto mokslas, 4 (54), p. 21-27.
70. Šukys S. (2005). *Socialiniai, etiniai sporto aspektai*. Kaunas: LKKA.
71. Šukys S. (2002). *Socialiniai, moraliniai sporto sociologijos aspektai*. Kaunas: LKKA.
72. Šukys S., Kardelienė, L., Kardelis, K. (2008). *Lietuvos kūno kultūros akademijos studentų nuostatų dėl dorovinių vertybių sporte ypatumai sportinės identifikacijos kontekste*. Sporto mokslas, 3(53), p. 36-41.
73. Švietimo gairės (2002). *Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos*. Vilnius: Dialogas.
74. Tarptautinis olimpinis komitetas (1998). *Olimpinė chartija*. Vilnius: LTOK.
75. *Tarptautinių žodžių žodynas* (2002). (Sudarytojai A. Bendorienė ir kt.). Vilnius: Alma littera.
76. *Tarptautinių žodžių žodynas* (2008). (Sudarytojai A. Bendorienė ir kt.). Vilnius: Alma littera.
77. *Tarybos išvados dėl kovos su susitarimais dėl varžybų baigties*. Europos Sąjungos oficialusis leidinys [Žiūrėta 2013-02-10] Prieiga internetu:
<<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:378:0001:0002>>.
78. Tautvaišaitė L. (2007) *Treneris, vardu valstybė*. [interaktyvus] [Žiūrėta 2014-03-20]. Prieiga internetu: <<http://www.postscriptum.lt/nr12-sportas/treneris-vardu-valstybe>>.
79. Tilindienė I. (2000). *Sportinė veikla kaip paauglio santykio su savimi formavimosi sąlyga*. Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas: LKKA.
80. Vander Zanden J. (1990). *Sociology. The Core*. Mc Graw-Hill. Washington University, p. 32-40.

81. Vasiliauskas R. (2004). *Vertybių integravimas į ugdymo procesą mokykloje*. Ugdymo proceso problemos. *Pedagogika*, 74 p. 69-72.
82. Vasiliauskas R. (2005) *Mokymasis – vertybių ugdymo veiksnys: aksiologinės prasmės įžvalgos*. *Pedagogika*, 27 p. 79-90.
83. Vilkas A. (2006). *Kūno kultūros teorijos įvadas*. Vilnius. VDU.
84. Zaksaitė S., Lukošūnienė – Stanikūniene I. (2010) *Neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais kriminalizavimo problemos*. *Teisė*, 4 p. 70.
85. Zaksaitė S. (2010) *Nusikalstamas elgesys sporto srityje*. *Teisė*, 4 p. 74.
86. *Žiemos olimpiados dėl dopingo išmesti 30 atletų*. [interaktyvus] [Žiūrėta 2014-03-15].
Prieiga internetu:
<<http://www.balsas.lt/naujiena/374828/isziemos-olimpiados-del-dopingo-ismesti-30-atletu>>.

PRIEDAI

LAISVAS RAŠINYS

MANO POŽIŪRIS Į APGAULĖS REIŠKINĮ SPORTE: PATIRTYS IR SPRENDIMAI

Gerbiamas studente,

Šiandien sportininkui, norint tapti geriausiu savo sporto šakoje, jau nebeužtenka būti pranašesniau už varžovus - jam būtina parodyti gebėjimus, siekiančius žmogaus galimybių ribas. Todėl sportininkas, siekiantis sau naudingų rezultatų ir pripažinimo bei pagarbos, dažnai imasi nesąžiningų būdų, pažeidžiant kilnius ir moralius reikalavimus.

Tyrimo tikslas – ištirti studentų požiūrį į apgaulės paplitimą sporte ir numatyti atsparumo šiam reiškiniui edukacinės sistemos projektavimo galimybes.

Garantuojame rašinio konfidencialumą. Tyrimo duomenys bus pateikiami tik apibendrinti.

Nuoširdžiai kviečiame išreikšti mintis laisvame rašinyje „Mano požiūris į apgaulės reiškinių sporte: patirtys ir sprendimai“.

Tyrimą atlieka Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto Kūno kultūros ir sporto edukologijos (specializacija – sporto vadyba) studijų programos II kurso magistrantūros studentė, Evelina Visickaitė.
Tel.: 8-628-81887; E – mail: visickaite@gmail.com

PRIEŠ PRADĖDAMAS (A) RAŠYTI RAŠINĮ, ATSAKYK Į KELETĄ KLAUSIMŲ APIE SAVE

Jums tinkančius atsakymus įrašykite arba pažymėkite –

Tavo lytis (pažymėk) ☐ vyras ☐ moteris	Ar aktyviai sportuoji? (įrašyk)
Tavo amžius (metai) (įrašyk)	Kokią sporto šaką praktikuoji? (įrašyk)
Kuriame kurse studijuoji? (įrašyk)	Kiek metų treniruoji? (pažymėk) ☐ 1-5 metų ☐ 6-10 metų ☐ 11-15 metų ☐ ilgiau negu 15 metų ☐ nesportuoju

